

Karin Boyes
liv och diktning
XI

Minnesskrift utgiven 2006

Karin Boye Sällskapet

Mångfaldigande av innehållet i denna bok, helt eller delvis, får endast ske efter samråd med Karin Boye Sällskapets styrelse.

Redaktionskommitté:
Karin Boye Sällskapets styrelse.

Omslagsbild: Karin Boye med utformning av Erik Lindholm.

Alla författare ansvarar för innehållet i sina artiklar.

Karin Boye Sällskapet
Printed in Sweden
Tryckt år 2006 av
Larssons Offset AB, Södertälje
på 115 g Munken Pure 13
Boken är satt med Times 11/13
ISSN 0282-6321

Innehåll

Erik Lindholm 1915–2005	5
<i>Ingrid Malm och Åke Blomqvist</i>	
Om Karin Boyes kulturjournalistik	8
<i>Anna Britt Piuva</i>	
Det öde landet (T S Eliot), översättning Karin Boye och Erik Mesterton	15
<i>utdrag ur T S Eliots poem</i>	
Språket bortom logiken, Karin Boye	17
<i>ur Spektrum nr 6, 1932</i>	
I Karin Boyes fotspår i Alingsås	22
<i>Thomas Engqvist</i>	
Karin Boye i Linköpings domkyrka 1938	26
<i>Ingrid Malm</i>	
Linköpings domkyrka, diktsvit av Karin Boye	31
Rörelsen – ett motiv hos två modernistiska diktare	34
<i>Barbro Gustafsson-Rosenqvist</i>	
Kalloccain och Vi – två dystopier	39
<i>Åke Sandahl</i>	
Två noveller	48
<i>Barbro Abrahamsson</i>	
Världssmärta (novell av Karin Boye)	50
Min son blir inte snickare (novell av Karin Boye)	57
Karin Boye – lärare vid Viggbyholmsskolan 1936–39	65
<i>Ingrid Malm</i>	

Prolog vid en skolfest, dikt av Karin Boye	73
Tjugo år med Karin Boye Sällskapet i Göteborg	75
<i>Sonja Johnson</i>	
Karin Boye och Elin Wägner	82
<i>Jan-Erik Björk</i>	
I rörelse – en översättning av Hans Corell	89

Erik Lindholm

1915–2005

Några dagar efter sin 90-årsdag avled Erik Lindholm stilla i sitt hem på Tingsvägen i Huddinge. Hans kära hustru Ingrid var hos honom i hans sista stund. Karin Boye sällskapet hann hedra honom på 90-årsdagen.

”Det första skriket kom den 19 augusti 1915. Det var en torsdag. Dagen är intressant”. Så skriver Erik själv i sin bok ”Dagbok i tid och rum – Med Victoria till Amerika”. Och han fortsätter att skildra hur hans födelsestad Eskilstuna har uppstått och fått sitt namn efter den helige Eskil som missionerade i Mälardalen. I den boken söker han sin mormors släkt. I en tidigare bok ”Klockaren” har han skildrat sin farfars släkt. Båda böckerna ger en förståelse för hans kulturgärning. Så märkligt! Eriks födelseår sammanfaller med familjen Boyes flyttning till Villa Björkebo i Huddinge, där Erik varit bosatt sedan 1945.

Redan som tonåring hade Erik Lindholm fascinerats av Karin Boyes diktning. Som 19-åring läste han ”Kris” utan att helt förstå romanen, men han kände att den berörde honom djupt. Under praktiskt taget hela sitt vuxna liv har Erik levt med och forskat i Karin Boyes författarskap. Han var en flitig skribent i våra Minnesböcker.

Ett av Erik Lindholms starkaste minnen var när han 1956 träffade Signe Boye – Karins mor. Han menade att det var ögonblick av stor lycka. De läste Karin Boyes dikter för varandra.

Vid en värdig ceremoni i Huddinge bibliotek den 13 oktober 1983 bildades Karin Boye sällskapet. Det var på en torsdag! Erik berättade gärna om den kvällen. När han tänt två ljus läste han:

*Nu ropar natten högt i nöd,
av okänd ångest full.
Nu tänder jag här två raka ljus
För eviga mörkers skull*

På frågan om ett Karin Boye sällskap skulle bildas fick han ett starkt ja från de närvarande. Det var ett stort ögonblick för Erik som redan hade försäkrat sig om familjen Boyes samtycke. Sällskapet hade bildats 83 år efter Karin Boyes födelse.

Under sina fem år som Sällskapets ordförande arbetade han oförtrutet med att på olika sätt sprida kunskap om Karin Boye. Han gjorde många resor – ofta tillsammans med Ulf och Moa Boye. De gjorde föreläsningsresor till Norge, Finland, Åland och många orter i vårt land. Ett betydande antal skolor, bibliotek och föreningar besöktes. Till Karins minne planterades en lind utanför Universitetsbiblioteket i Uppsala. Erik medverkade också till och deltog i bildandet av Karin Boye sällskapets Göteborgsavdelning. Göteborg var ju Karin Boyes födelsestad.

När konstnären Peter Linde av Hüge Bostäder AB fick i uppdrag att utföra en Karin Boye-staty att placeras i Huddinge samarbetade Peter Linde och Erik på så sätt att Erik genom sin kännedom om Karins diktning gav ytterligare inspiration till konstnären.

I Karin Boyes liv och diktning III har Eriks profession som arkitekt kommit till uttryck i små känsliga illustrationer till familjen Boyes olika bostäder. Från mitten av 1940-talet hade Erik anställning som ingenjör i Huddinge kommun, varefter han på 1960-talet startade eget arkitektkontor.

Vi avslutar med dikten ”Ett drömslott” av Karin Boye. Den dikten fanns inom Erik inför uppgiften att skapa ABF:s studiehem i Huddinge.

*Jag ville dig bygga ett stort palats
av skimrande drömmars glitter.
Allt skönt på jord finge där sin plats
bland vågskvalp och fågelkvitter.
Allt ädelt, som någonsin i dagen bragts,
det skulle där inne i sagoglans
få fröjda ditt barnasinne.*

*Och tankar, som dunkelt, underbart
i djupet av hjärtat bäva,
de skulle som pelare starkt och klart
där inne mot höjder sträva.
Och smålöjen skulle som klockor små
med glasklara stämmor där klinga få –
och allt skulle vara ditt, blott ditt,
ett slott utan drömmar bara.*

Huddinge i januari 2006

Ingrid Malm

*Ingrid Malm
är presenterad
på annat ställe
i denna Minnesbok.*

Åke Blomqvist

*Åke Blomqvist, vice ordförande
i Karin Boye Sällskapet,
oppositionsråd Huddinge kommun,
kyrkorådets ordförande och kyrkvård
i Huddinge församling.*

Om Karin Boyes kulturjournalistik

Anna Britt Piuva

Anna Britt Piuva var med vid tillkomsten av Karin Boye Sällskapet i oktober 1983. Hon har deltagit i styrelsearbetet sedan 1999 och är numera ordförande i Sällskapet. Till yrket är Anna Britt Piuva speciallärare och har arbetat som konsulent och samordnare för

specialpedagogik och handikappfrågor i Södertälje kommun.

Det råder mycket starka samband mellan budskap och teman i Karin Boyes skönlitterära produktion och innehållet i hennes tidskrifts- och tidningsartiklar. Det gäller isynnerhet de numera som klassiska betraktade "Språket bortom logiken", en uppsats i *Spektrum* 1932, och "Tendens och verkan", ursprungligen ett föredrag vid en omskriven diktarkonferens i Sigtuna 1935. Sambandet finns även i hennes recensioner i dagspressen, Socialdemokraten och Arbetaren i Stockholm och Arbetet i Malmö. Det hände också att Karin Boye skrev om nyutkommen litteratur i veckopressen.

Det är som klassisk lyriker Karin Boye är mest känd för en större allmänhet. Dock menar alltfler litteraturforskare och kritiker att hennes prosaverk i form av romaner, essäer, och journalistik är väl så betydelsefulla som lyriken. Det ena behöver inte stå i vägen för det andra. Samma intensiva sanningssökande och samma omutliga redlighetssträvan finns i Karin Boyes olika uttrycksformer.

De sidor av Karin Boye som länge dominerade i omvärldens ögon var i huvudsak hennes lyrik och hennes livsöde. Margit Abenius *Drabbad av renhet* från 1950 var genomgående klart personcentrerad. Så var även fallet med det mesta som skrevs om Karin Boye fram till 1980-talet. Därefter har forskare som

Gunilla Domellöf, Barbro Gustafsson Rosenqvist och Björn Julén med flera anvisat nya mer textcentrerade spår i Boyeforskningen.

Clarté och Spektrum

I de två välkända publikationerna *Clarté* och *Spektrum* var Karin Boye en uppskattad och drivande kraft i redaktionsarbetet. Hon blev medlem i Svenska Clartéförbundet år 1925 och tillhörde redaktionen 1927–1930. Åren 1931–1932 återfinns hon i ledningen för *Spektrum*, som brukar betecknas som Sveriges första modernistiska tidskrift. Den blev kortlivad men betydelsefull. Via den ”socialistiska/psykoanalytiska” *Clarté* och som medredaktör i *Spektrum* kom Karin Boye att på ett lyckosamt sätt få möjlighet att utveckla sina tankar om den skapande kraften i dikt, kultur och samhälle. Samarbetet med Erik Mesterton, däribland översättningen av T S Eliots *Det öde landet* – publicerad i *Spektrum* 1932 – kom att betyda en vändpunkt i det svenska kulturklimatet. Perspektiven öppnades mot omvärlden på ett nytt sätt.

Karin Boye brukar räknas till de första modernistiska författarna tillsammans med Harry Martinson, Artur Lundkvist, Gunnar Ekelöf och längre fram i tiden Erik Lindegren och Karl Vennberg. ”Här finns den nya verklighetssynen, den nya livskänslan i en poesi som varken kan vara ett förfinat, oskyldigt tidsfördriv eller ett medel att befästa någon tro.” Så skrev Karl Vennberg i en artikel i tidningen Aftonbladet 1985 om Erik Mestertons då utkomna essä- och brevsamling *Speglingar*.

Den öppna livsstilen

Karin Boye framhöll ibland att uppsats- och artikelskrivandet var hennes modersmål. Till detta kan sägas att lyriken och den senare prosan även tillhör hennes modersmål. Här möts de olika sidorna i hennes väsen. Man tycker sig höra hennes diktaröst tvärs igenom argumentation och meningsbyggnad i essäerna.

*Var tyst. Ha tillit.
Hela vårt väsen är ju skapelse.
Vi står i djupt förbund
med det som vill bli till.
Din stora förtvivlan
är inte tom ångest,
den har en ton av våndan
i djupen där det vill.*

Tilliten till livet är det stora ämnet i uppsatsen ”Rädslan och livet” i *Spektrum* 1932. ”Tillit föder tillit – tillit, ett milsdjupt ord” – heter det i brev. Man erinrar sig att Karin Boyes mest kända dikt slutar med orden ”vilar i den tillit som skapar världen”. Fruchtbarhet och utveckling är inte möjliga utan tillit. Den som vågar se och uppleva är fruktbar. Ofruktbarhet kommer ur rädsla, och rädslan är början till den levande döden.

*Starkare än ära
och makt och befäl
lockar mig det vetande
jag äventyrligt stjäla.*

(Ur Odyssevs vid masten)

*I oss är en mångfald levande.
Mot enheten famlar den.
Vi föddes att vara det brännglas,
som fångar och samlar den.*

*Stor är människans strävan,
stora de mål hon satt –
men mycket större är människan själv
med rötter i alltets natt.*

(Ur Människans mångfald)

I artikeln ”Om litteraturkritik”, *Spektrum* 1932, lyfter Karin Boye fram några viktiga utgångspunkter, som man också kunde tillönska dagens litteraturbedömare. Hon menar att kritikens uppgift är att foga in författare och verk i ett historiskt sam-

manhang. Verksamheten borde kunna vara en del av litteraturvetenskapen.

Kritikerna ska inte vara betygsättande och rangordnande utan istället lyfta fram de idémässiga sammanhangen. Bakåt – samhällshistoriskt. Framåt – genom att visa på syften och verkningar. Detta kan förefalla tendensiöst, nästan politiskt. Karin Boye tog dock bestämt avstånd från ”varje snävt politiserande tolkning av litteraturen”, enligt Arnold Ljungdahl, hennes medarbetare i *Clarté*. Citatet finns i en minnesartikel i *Clarté* 1951, och fortsättningen lyder: ”men hon var alltid på det klara med diktens beroende av sociala och klassmässiga sammanhang.”

I uppsatsen ”Samarbetets psykologi”, *Clarté* 1934, Formulerar Karin Boye sig tydligt och klart:

”Den livssyn som författaren utgår från och som är den vanligaste i världen bland fredliga och hyggliga intellektuella, är den att vi alla i grund och botten ändå har samma intressen, och att allt följaktligen kommer att rätta till sig, om vi bara är vänliga och rara mot varandra.”

”Överhuvudtaget möter man hos samma hyggliga sorts intellektuella ständigt och jämt denna strävnan att så mycket som möjligt förbise de större sociala sammanhangen till förmån för psykologiska småsaker.”

Också i dagsjournalistiken visar Karin Boye var hon hör hemma. I Socialdemokraten kritiserar hon 1933 samtida idéer om tvångssterilisering:

”Vulgärdarwinismen, denna biologiska samhällssyn kan komma att visa sig seglivad. Man kan bara lägga märke till vilken stor roll den spelar på nazistiskt håll.”

”Diktaturens kreatur” – den gången i Tyskland och Sovjet – förmår dock i längden ingenting mot människornas vapenlösa men tillitsfulla uppror. Uppfordrande lyder slutorden i *Kallos Cain*:

”... att vi ännu, trots allt, är med om att skapa en ny värld.”

En ny livskänsla

En tydlig korrespondens råder mellan Karin Boyes olika uttrycksformer som författare. Det handlar hela tiden om högt spända ideal, målsättningar som ibland förefaller att vara över förmåga. Hon omfattade en stark livskänsla. Intensiteten i uttrycken är inte att ta miste på.

”Livet brann högt och hotande inom henne”, skriver Margit Abenius om Karin Boyes tid i Berlin 1932. I allt som Karin Boye skriver finns denna känslostyrka – men filtrerad genom reflektion. Hennes litteraturkritik är resonerande och reflekterande på ett sätt som gör den ständigt aktuell. Hon utgår från stora teman, existentiella frågor och förhållningssätt. Det är teman som aldrig åldras.

”Vad säger Karin Boye om Vietnamkriget?” frågade en vaken elev under en litteraturlektion 1967. En helt berättigad fråga. Karin Boye finns med i stora tidshändelser liksom i vardagen. Boyecitat dyker upp i olika sammanhang. Det kan gälla kulturhändelser, predikotexter, föreläsningar och dödsannonser lika väl som i mera vardagliga situationer.

”*Ja visst gör det ont när knoppar brister*” och ”*det är vägen som är mödan värd*” är de oftast förekommande citaten. Karin Boye tillhör de ständigt närvarande. Hennes analyser av texter har ofta sina utgångspunkter i kontraster och dualism. Gott – ont. Liv – död. Ständigt framhåller hon ett öppet och skapande förhållningssätt i motsats till det skapade och färdiga i liv såväl som i dikt. – *Det finns inte lycka och olycka / det finns bara liv och död.*

I Karin Boyes översikt av Elin Wägners författarskap i tidskriften *Ord och Bild* 1936 visar hon på konsekvenserna av en målmedveten kamp för en öppen livshållning och en redovisad livsstil. Priset kan vara högt för – *ett författarskap där hela livsmaterialet är med i varje formulering, såväl i avsikter som i texternas underström* – (s.k. undertext).

Att Karin Boye under sitt sista levnadsår förmådde slutföra det tunga arbetet med romanen *Kallocain* lär bero på kontakten med Elin Wägner. De båda kvinnorna förenades i en djup samsyn när det gällde författarskapets ansvar och utveckling i en

föränderlig och hotfull värld, där kampen mellan det onda och det goda måste föras med andra medel än de gamla och beprövade. De möttes vid årliga sommarkonferenser i Viggbyholmskolan under 1930-talets senare del och fann varandra i arbetet med praktiska samhällsfrågor såsom freds- och kvinnofrågor och insatser för flyktingar som sökt fristad i Sverige. Karin Boye och Elin Wägner tillhörde samfundet De Nio och det litterära utbytet var viktigt för dem båda.

Sammanfattning

Essäerna ”Språket bortom logiken” och ”Tendens och verkan” har stora beröringspunkter med varandra i tanke och förhållningssätt till språk och litteratur. Båda utgår från det stora gemensamma, för att inte säga det universella, i vår tillvaro som kulturvaror. Därom vittnar allmängiltigheten i vårt symbolspråk, som Karin Boye menar har klarlagts först av psykoanalysen. Dock inte av Freud, utan i högre grad av Jung och Adler. ”Det kollektiva omedvetna” är ett viktigt begrepp hos C G Jung. Allt vi gör, säger och tänker är fullt av detta mänsklighetens gemensamma symbolspråk. Många diktare har funnit uttryck för detta gemensamma. Några exempel:

Edith Södergran *Vi hava ingenting med den övriga
skapelsen att skaffa
än att giva den vår själ . . .*

Gunnar Ekelöf *Då grips vi skuggor av en sällsam oro
när något säger oss att människor färdats
här förut
att några av de möjliga befriats . . .*

Gunnar Ekelöf *Det som är botten i dig är botten också
i andra . . .*

Karin Boye *Där slagrutan sänker sig
går källådern fram:
en knutpunkt för ödet,
en allvarsam.*

*Fly inte bort i drömmar
om rikare jord.
Här är din grund och makterna
har sagt sitt ord.*

Karin Boye i "Språket bortom logiken": "Det finns diktare som inte på det sättet talar vårt eget symbolspråk. Ändå känner vi att de inte har gripit sin världsbild och sitt handlingsschema godtyckligt. Deras föreställningar har en lika given känslöbetoning som mina."

"Den underjordiska betydelsevärlden i ett diktverk, det hemliga och personliga språket innanför det logiska, är det som avgör om diktverket skall ha förmåga att gripa eller inte."

I "Tendens och verkan" heter det: "Så visst som liv är handling, så visst är också dikt handling, en stöt i ena eller andra riktningen. I den meningen har all dikt tendens, ty tendens är riktning, syftning." ... "Lika litet som en människas inflytande är uttömt med hennes åsikter, utan ibland kan gå i en helt annan riktning än hon avser och menar, lika litet kan man bedöma diktens inverkan efter den uttalade åsikten, det översta tankelagret."

"Först när tanken organiskt vuxit fram ur individens samlade upplevelser, får dikten det liv som ger mottagaren kontakt med en ny verklighet."

Det öde landet

utdrag ur T S Eliots poem

Översättning:

Karin Boye och Erik Mesterton

April är grymmast av månaderna – driver
syrener ur de döda markerna, blandar
begär och minne, kittlar
dova rötter med vårregn.
Vintern höll oss varma, svepte
jorden i glömska och snö, gömde
en droppe liv i torra lökar

(---)

Vad kan slå rot, och vilka grenar växer
ur grus och bråte? Du människobarn,
vad vill du svara eller gissa – allt du känner
är bilder, splittrade under solens tyngd,
där döda träd ej skänker någon skugga,
syrsan ingen lätnad
och torra stenen inget sorl av vatten. Blott här,
här finns det skugga under den röda klippan,
(kom hit i skuggan av den röda klippan),
så skall jag visa dig något annat
än skuggan, som växer för att möta dig om kvällen
jag skall visa dig ångest i en handfull stoft.

*Frisch weht der Wind
der Heimat zu,
mein Irisch Kind,
wo weilest Du?*

Vem är den tredje som går bredvid dig hela tiden?
Räknar jag är det bara du och jag tillsammans
men när jag ser längs den vita vägen
är det alltid en till som går bredvid dig
glider fram i en brun kåpa med huva
jag vet inte om det är en man eller kvinna
– men vem är det på din andra sida?

Språket bortom logiken

Karin Boye, ur Spektrum nr 6, 1932

I likhet med all konst har dikten en ren sinnessida: assonanser, rytm i vers och prosa, allt det som är njutning för örat och lika mycket eller kanske ännu mer för munnen. I olikhet med musiken, men i likhet med måleri och skulptur har dikten dessutom en begreppsida (begrepp inte taget i någon strängt filosofisk mening, utan i betydelsen allmänt brukliga tecken för ting). Det är skildrande konst.

Måleri och skulptur kan emancipera sig från sin begreppsida. Också när en diktare skapar det mest smäktande välljud och strängt taget inget annat åsyftar, kommer han inte undan orden och ordens associationer. Inte ens dadaisterna kan göra sig fria från det begreppsliga, ty de talade ljuden i sig själva säger oss något bara i undantagsfall, de har inte samma omedelbara känslobetoning som toner och färger. Den känslobetoning de äger kan så gott som alltid ledas tillbaka till språket, till orden och de föreställningar orden väcker.

Diktaren arbetar alltså dels i ljud, dels också alltid i de föreställningar som ligger bakom orden. Därmed inte sagt att han måste arbeta logiskt. Ännu mindre att diktens väsen vore uttömt med orden: välljud och hyggligt innehåll. Vore det så, då skulle upplysningstidens fordran på god dikt: ”sunt förnuft i prydliga verser” ännu kunna gälla som poetiskt ideal, eftersom den verkligen når dessa båda sidor, den sinnliga och den logiska. Vad den inte når är emellertid något så viktigt, att man utan överdrift kan kalla det diktens egentliga väsen, det som ensamt kan gripa vår känsla. (I parentes: också av välljudet måste det fordras något mer än välljud för att det ska få rang av konst, i dikten likaväl som i musiken.)

Sällan, mycket sällan händer det, att vi träffar på en diktare, som skriver rakt ur oss själva. Somliga hittar en sådan diktare, de flesta säkert ingen. Också där han är gåtfull för andra, är han klar och tydlig just för mig, jag känner igen vad han menar. Vad är det som är klart och tydligt? Vad är det som är taget ur mitt

eget innersta? Inte nödvändigtvis tankar och livsfilosofi. Bara det skulle för övrigt inte räcka för denna djupa och svårförklarliga gemenskap. Den ligger på ett annat plan än det logiska. Jag förstår, att den diktaren och jag ser tingen genom glas av samma slag. Hur förstår jag det? Ett tecken är, att bilder, liknelser och händelser för mig tycks ha samma känslvärde och plats i världsbilden som för diktaren: de bilder han tillgriper är desamma som jag också skulle välja, de situationer han skildrar har ett slags typisk betydelse för mig också. Man kan säga: å ena sidan orden, å andra sidan situationerna har samma symboliska värde för oss båda.

Det finns andra diktare – oändligt många fler – som inte på det sättet talar vårt eget språk. Ändå känner vi, att de inte har gripit sin världsbild, sitt handlingsschema godtyckligt bland många möjligheter. Deras föreställningar har en lika given känslobetoning som mina. Ett uttryckssätt ligger dem närmare, samlar mer av deras inre upplevelse än ett annat, och fast hela färgen över denna underjordiska upplevelsevärld är en annan än den som vilar över min egen, känner jag instinktivt, att den äger ett lagbundet sammanhang, är nödvändig i alla detaljer, väl inte för mig men för den skrivande. Detta är äkta, säger man då.

Skulle författaren plötsligt infoga något som för honom inte hörde in i samma känslösammanhang – kanske gripen av plikt-känsla, eller därför att det är lättare att skriva med uttryck, bilder, rytmer, händelser, som redan förut är använda och tillrättalagda, då märker man ett avbrott, en död punkt i diktverket. Det där är inte äkta! Och det hjälper inte att de döda orden, de döda händelserna medvetet innehåller författarens bestämda övertygelse – som dikt är de ändå inte äkta, när de inte på hans eget givna symboliska språk uttrycker hans egna känsloupplevelser.

Den underjordiska betydelsevärlden i ett diktverk, det hemliga och personliga språket innanför det logiska, är det som avgör om diktverket ska ha förmåga att gripa eller inte.

Närvarande är det språket i all diktning, ja i allt skrivet och talat, som inte helt och hållet går efter schablon. Men det är

mer eller mindre närvarande. "Osökt", säger man om en litterär form, som verkar självklar. Ingenting kan vara vackrare än det som är äkta personligt och samtidigt verkar självklart, omedelbart. För diktaren själv kan emellertid det osökta vara ett mindre lyckat ideal: menar man med osökt det som dyker upp av sig själv, så är det i nio fall av tio schablon. För honom gäller det att söka, inte efter det egendomligaste eller ovanligaste, utan efter det teckenspråk, som förefaller uttrycksfullast.

(---)

Allmängiltigheten i vårt symbolspråk har egentligen först klarlagts av psykoanalysen. Den har visat hur allt vad vi gör, allt vad vi säger och allt vad vi tänker är fullt av detta symboliska språk, att vi alla går omkring som diktare i mindre skala, kunde man säga. Vidare att vars och ens symbolspråk inte är godtyckligt valt, utan har kommit till efter bestämda lagar och fungerar efter bestämda lagar. Slutligen att våra personliga språk inte är så utan beröringspunkter som man skulle tro: vad som hos en är en urskog, finns i alla fall hos oss andra som frö, som grodd, kanske som ett helt underjordiskt träd. Därav skulle det alltså framgå, att det åtminstone i någon mån är möjligt att uppfatta en annans säregna språk, vilket i sin tur betyder möjlighet att tränga in en ny värld, eller rättare sagt: att tillägna sig en ny sida av allas vår gemensamma värld.

(---)

Till slut kan man dra två praktiska slutsatser av det sagda.

Det ena gäller diktaren.

Att viljans herravälde över diktningen är starkt begränsat, vet alla diktare av erfarenhet. Den mystiska föreställningen om ett främmande väsen, en gudom, som talar genom skalden och som denne har att inviga sig åt och följa, är ur diktarens synpunkt långt fruktbarare än en hantverksmässig uppfattning. Vad man med vilja och disciplin kan åstadkomma, är bara att söka underlätta kontakten med detta främmande väsen och skärpa hörseln, finna vägen till sitt eget underjordiska språk, med andra ord sträva till allt större äkthet som diktare.

Däremot kan man aldrig sträva efter att bli en stor författare, det avhänger inte av vår vilja. Utan att ha funnit vägen till sitt omedvetnas språk blir man inte en stor diktare, men man blir det inte nödvändigt för att man funnit den heller. Ty storhet betyder, att samma strängar som hos mig ljuder starkast också är de starkaste, ger den starkaste genklangen i vida kretsar och genom tiderna. Men det råder jag inte över.

Låt oss alltså stämma ner vår ärelystnad, eller flytta dess mål. Man råkar in på en farlig väg, om man medvetet försöker anpassa sig, vare sig efter den rådande smaken eller efter sina egna eller någon hyllad lärofaders teorier. Det har alltid betraktats som ett förnedringens och lögnens tillstånd, och med rätt. ”Större” blir man ändå inte av att släppa kontakten med det som är diktens egentliga mening.

Den andra praktiska slutsatsen gäller litteraturkritiken.

Jag menar då inte den litteraturkritik, som ser sin uppgift i att med elegant hand utdela ett smakomdöme – den kan man utan vidare lämna ur räkningen – utan den som sätter som sitt mål: kunskap om sammanhang.

Den kritik, som medvetet eftersträvar den inställningen, är den radikala. Framför allt söker den sätta in litteraturen i dess sociala sammanhang, bakåt genom att påvisa inte bara dess idé-historiska sammanhang utan dess samhällshistoriska betingelser, framåt genom att påvisa dess syften och verkningar.

Den radikala traditionen är rationell. Rent hus med det som bara kan försvaras med magi! Ändamålsenligare livsformer! har alltid varit fältropet, när en makt- och strukturförändring i samhället ställt ärevördiga institutioner på lerböter.

Men den har också en viss dragning till att bli rationalistisk i stället. När en tidsbestämd rationell inställning stelnar till tradition, övergår den mer eller mindre till rationalism. Ty vid vart steg vi tar, stöter vi på nya upptäckter och fakta, ännu inte införlivade med det allmänna tänkesättet och främmande för en tidigare uppkommen tradition, antingen den på sin tid var rationell eller inte. För att bibehålla sin rationella prägel, måste ett tänkesätt utvecklas: ta hänsyn till nya faktorer, som man förr omöjligt kunde ta hänsyn till, eftersom de var okända.

Bland de nyupptäckter, som under de senaste årtiondena för-

ändrat vår världsbild, måste som en av de viktigaste räknas den, att irrationella faktorer, närmare bestämt omedvetna driftimpulser, spelar en större roll i våra föreställningar och vårt handlande, än vi någonsin anat.

Inom kulturkritiken i allmänhet, och då också inom litteraturkritiken, särskilt den som vill komma tingens orsaker och verkningar in på livet, kan en sådan upptäckt inte lämnas utan avseende. Blundar man för denna utvidgning av vårt kunskapsområde – för att slippa rubba traditionens cirklar – innebär det, att man frivilligt ställer sig på sidan om utvecklingen. Ty det är allt annat än rationellt att blunda för det irrationella.

(Artikeln avkortad)

I Karin Boyes fotspår i Alingsås

Thomas Engqvist

Thomas Engqvist arbetar som lärare i svenska och engelska på Långbro folkhögskola. Han är dessutom internationell mästare i schack. I Karin Boye Sällskapet vidareutvecklar han det intresse för Karin Boye som han haft i många år.

Sommaren 2005 var jag på besök i Alingsås under tre dagar. Huvudsyftet med resan var att gå i Karin Boyes fotspår. Gösta Sandberg, intendent vid Alingsås museum, hade vänligheten att delge mig information och fotografier som inte har publicerats tidigare.

foto: Sven Torin, 1941

Det här fotografiet känner nog de flesta Boye-kännare till. Det finns tidigare publicerat, fast beskuret, i Margit Abenius klassiska biografi om Boye, *Drabbad av renhet*. Det fullständiga fotografiet, som troligen är ett passfotografi, visar Boye med knäppta händer och bilden får en lätt religiös anstrykning. Abenius anger felaktigt att detta är det sista porträttet av Boye.

Fotografiet togs av Sven Torin i Alingsås den 11 januari 1941, förmodligen inför Boyes första resa till Köpenhamn, där hon den 17 januari läste ur Kalloccain under den svenska bokveckan. Mer information om denna resa finns på s. 387–392 i *Drabbad av renhet*. I minnesskriften ”Karin Boyes Liv och diktning VIII” s. 8, nämns att Bonnierarkivets sista porträtt av Boye är taget den 2 mars 1941 och detta anses således vara det sista porträttet.

foto: Eva Björnberg, 2005

Fotografiet föreställer Församlingshemmet vid Norra Ringgatan, som det ser ut i våra dagar. Det var där Karin Boye hade sitt sista offentliga uppträdande den 28 februari 1941. Utförlig information om detta finns i en artikel publicerad av Per Eli Sandén i minnesskriften IX s. 71.

foto: okänd

foto: Gustaf Ewald, 1945

Bilderna på föregående sida visar fram- och baksida av Doktorsgården där Boye mestadels bodde från 1 juni 1940 fram till sin död, troligen 24 april 1941. Doktor Iwan Bratt, psykoanalytikern som samarbetade med Anita Nathorst, bodde här under 1930- och 1940-talet. Adressen är Kv Färgaren 1 mot Norra Strömgatan. Doktorsgården finns inte längre kvar, på samma plats ligger idag en pizzeria och en sportaffär. Går man in i sportaffären eller pizzerian kan man leka med tanken att Boye en gång i tiden har varit i samma rum.

Det är något motstridiga uppgifter vad gäller platsen där Karin Boye dog men det är inte vid minnesstenen som här på fotografiet som många tror. I minnesskriften VIII s.14 kan man läsa ”Våren 1994 samlades en grupp alingsåsbör tillsammans med medlemmar i Karin Boye Sällskapet från Göteborg med bl. a. ordföranden Sonja Johnson till en minnesstund vid den sten [minnesstenen] som ligger intill den plats där Karin hittades döden den 25 april 1941.”

foto: Eva Björnberg, 2005

foto: Sven Torin, troligen 1949

Dessa fotografier finns även publicerade i *Drabbad av renhet* och visar dödsplatsen med tydliga klippformationer som bör vara intakta än idag. Gösta Sandberg berättade för mig att han 1991 träffade ambulansföraren Emanuelsson, som idag inte är i livet. Emanuelsson var en av dem som tidigt var på plats när Karin Boye hittades.

Han berättade följande, som Sandberg antecknade: ”Det var Axel i Klockaregården som fann henne. På dödsplatsen hittades en vichyvattensflaska vid hennes fötter och en ask som innehållit 20 st tabletter. När de fann henne var hennes ögon slutna och ett leende vilade över hennes mun. Inget tydde på att hon hade kämpat med sig själv i smärta eller vånda. De tog henne till lasarettet och fick värma upp den döda kroppen med strålkamin för att kunna räta ut den. Kroppen obducerades, syddes ihop och sveptes.”

Karin Boye i Linköpings Domkyrka 1938

Ingrid Malm

Ingrid Malm blev medlem i Karin Boye Sällskapet redan vid starten i oktober 1983, och från 1984 är hon styrelsemedlem. Till yrket har Ingrid Malm varit adjunkt i tyska och svenska vid Huddingegymnasiet.

När man kommer in under de höga valven i Linköpings Domkyrka, sträcker en ungdomligt säker, levande Kristus en öppen famn välkomnande emot oss. Som ett strålknippe av ljus står han där framme vid altaret och bryter mörkret med mandelgloria (mandorla) i eldens färger, orange, gult, blått och rött.

Samma syn mötte Karin Boye i februari 1938, då hon besökte Linköping och domkyrkan. Hon var i staden för att hålla en uppläsningafton i en kvinnlig klubb. Det är lätt att förstå att hon dröjde sig kvar länge i kyrkan inför Kristusbilden och Sörensens triptyk och Afzelius underbara bonader, som skildrar skapelsen. Dikten i Linköpings Domkyrka blev som Karin Boye

01. AB Copyright © Berth Holgersson

skriver i ett brev till Anna Petri, väninnan i Linköping, ”konci- pierad” på plats just där i kyrkan. Att den sakrala konsten intresserade Karin Boye vet vi från bland annat dagboken hon skrev under sin Greklandsresa, en resa som gick via Berlin-Prag-Wien.

I Prag gjorde ett modernt konstverk föreställande Kristus ett djupt intryck på henne. Hon skriver ”... en Kristusbild i domen, av Bilek: smal, rak, vänlig, växande ut över sin korsdöd.”

Men inte all modern konst kunde gripa henne. I dagboken skriver hon från Wien: ”Var inne i en kyrka. För modern. Var- för retar man sig över de realistiska nutidskonstnärernas kun- nande – det är väl inte det som är fel? Men det är ett kunnande utan något bakom. Isch.”

Men inför Sörensens och Afzelius konst i Linköpings Dom- kyrka upplevde hon något mycket starkt. Man märker det i förs- ta diktens första strof: ”Valven skälver av levande andar på väg tillbaka. Seklernas ring vänder sig långsamt kring. Allting är nära. Förgånget är ingenting.”

Om sin Kristusbild säger Sörensen, att ”han må være som lyset. Han må være ren, hvit-Guden. Ellers blir han kortsiktig.”

Hos Karin Boye är Kristus elden, den förtärande, härjande. ”Branden bådär han, gud lika mycket som ung man.” Han är den blonde tidlöse unge mannen, full av höghet och kraft. (En ung konstnär, norrmannen, Øivind Jorfald, stod modell till Sörensens Kristus.) Men är Sörensens Kristus utan medkänsla, utan ömhet, utan empati för de svaga människorna? Han är inte framställd som en ödmjuk Franciskus.

Karin Boye har lagt märke till ”den smala munnen” och att han ”satt aldrig lycklig vid aftonbrunnen...”. Pär Lagerkvist som var nära vän till Henrik Sörensen, skriver i Konstrevy 11/ 1935 om sin norske konstnärsvän: ”För Sörensen är tro själv livsatmosfären. När han låter den stora otraditionellt uppfatta- de Kristusgestalten, som inte utstrålar gudomlighet utan en ren- nad, upphöjd mänsklighet, breda ut sina händer, och på bägge sidor om honom profeter, apostlar och martyrer gå ut med kär- lekens ljuva kämpande budskap, så har han egentligen blott skildrat den värld som han själv ständigt levat i. Han tror verk- ligen själv på budskapet och på att det är av yttersta vikt – det

är detta samma enträgna 'bud till människorna', som jag så många gånger hört honom tala om. Och han tror också att de verkligen kan nås av det.”

Man kan förstå att meningarna gick isär och framkallade heta diskussioner, när den nya altartavlan sattes på sin plats 1935. Framför allt vände man sig mot stilbrottet: Modern konst i en gotisk helgedom.

De båda sidotavlorna visar heliga personer – alla individer med integritet. ”Och deras blick är fjärran hos det som ej för-gås, och deras drag är slutna skrin med stelnad lidelse till lås.” Från Kristusbildens utbredda famn utgår ordet, som lever vidare och bärs fram av heliga män och kvinnor. Den vänstra bilden visar kung David som spelar på sin lyra. De båda liggande figurerna är Jeremias och Paulus. Vi ser också Hesekiel, Amos och Esaias, S:t Laurentius, Ambrosius, Augustinus och Luther.

Karin Boye uppfattade den liggande mannen i bildens mitt som den viktigaste. Det är Paulus i omvändelseögonblicket. Det visste emellertid inte Karin Boye. Hon skriver i ett brev till sin Linköpingsväninna, Anna Petri, om den tredje dikten i sin svit om Linköpings domkyrka: ”... den tredje är närmast inspirerad av en figur på vänstra sidotavlan (liggande i blå dräkt, alltså inte Job, som är grön – jag undrar vem det egentligen före-

ställer?) Då jag såg den, tänkte jag: Jag undrar hur han var i vardagslag? Förmodligen förfärligt konstig, neurotisk.”

Sörensen skriver om den liggande gestalten: ”Ansiktet har en blandning av smil og krampaktig smerte. Ogsaa erindringer fra nerveanstalten er kommet inn. Tror ikke den er så verst. Det er en meget viktig figur.”

Konstnären har försökt fånga Paulus förskräckta ansiktsuttryck just då han förstår att Herren har talat till honom och han blir chockad – för att använda ett populärt uttryck – och slås av blindhet i tre dygn. Den andre liggande figuren med ansiktet neråt är enligt Sörensen Jeremias, som är dyster och jordbunden. Karin Boye uppfattade honom som Job. För henne representerade Jeremias trösten och tryggheten i hennes liv.

På den högra tavlan ses Moses lyfta upp och visa lagtavlorna. Petrus lyfter med iver nyckeln till himmelriket. Framför honom de fyra evangelisterna Johannes (på knä), Lukas, Markus, Matteus. Vi ser vidare Stefanus, Erik den helige med sin krona och en dolk i bröstet, Ansgar samt biskop Hermanni.

Längst ut på de båda sidotavlorna är det en pojke och en flicka, representerande framtidstron. Pojken omfamnas av Olaus Petri och flickan av den heliga Birgitta. Det är de kämpande, engagerade människorna. Inte bara religionshistoriska bilder. Därför angår gestalterna oss i vår tid.

För att bättre förstå den tredje dikten rekommenderas läsning av 1 Mosebok kap. 32. Hur är det? frågar sig Karin Boye. Valde de kämpande gestalterna rätt? Kan vi längre fatta dessa heligas vägar?

Som Margit Abenius riktigt påpekat byter dikten form, när den handlar om Märta Afzelius bonader som fullbordades 1938. Orden böljar fram, mjukt, sjungande. Så har konstnärinnan också inspirerats av ”Den kristeliga dagsvisan”, vars fjärde strof lyder: ”Om än varje träd och gräs på vår mark fått stämma och talande tunga. Om djurens och fåglarnas ljuvlig och stark, som änglarnas röst kunde sjunga. Förmådde de aldrig tillfyllest Guds son, vår Frälsare, Jesus, lova.”

Tapetsviten Skapelsen är utförd i fri gobelängteknik och vävd av Elsa Gullberg. På två av bilderna ser vi hur växterna utvecklas på den tidigare öde marken och ”så vaknade jorden i

rymdens vår”. Se på kastanjens ljusstake som lyfter varligt och stolt och ”bär de finaste ljus högt ovanför orm och drakar”. ”Djupens kraft kan inte ha tömt sin källa.” Allt groor på nytt. Vi upplever varje vår ”undret som än är under”.

Två barn och en hund leker framför ett gulnande sädesfält. Är det ett flygplan bland fåglarna på himlen? En hyllning till Linköpings industri? Eller en rovfågel? Likheten slående . . .

På båda bonaderna framställs utvecklingen i trappstegsform. Den tredje bonaden med solen och Vintergatan med stjärnor, brinnande och slocknade, finns inte med i Karin Boyes dikt. Bonaden illustrerar den första trosartikelns innehåll med världarnas skapare: ”Jag tror på Gud Fader allsmäktig, himmelens och jordens skapare.”

Även om man liksom jag inte har någon större vana att betrakta eller förstå konst, måste man beröras, och hänföras av Sörensens och Afzelius enastående verk i Linköpings domkyrka. Man lämnar kyrkorummet med en tacksamhetskänsla över att dessa konstskatter har fått sina platser i en svensk helgedom. Den nordiska Kristusgestalten glömmes man inte och vem kan undgå att känna hur hjärtat jublar inför Afzelius nordiska fauna med den stolta älgen, den lilla igelkotten, den lekande lokatten, den skuttande haren och den ljusbärande kastanjen.

Trots att den inte omtalas i Karin Boyes dikt, måste hon ha sett den gamla altartavlan från 1500-talet. Den finns nu i södra arkaden och är målad i Holland 1540–42 av Maarten van Hemskerck. Så småningom kom tavlan i Johan III:s ägo och skänktes av honom till Linköpings Domkyrka.

Den stora manieristiska altartavlan föreställer bilder ur Jesu liv med ett myller av människor med överdrivna skulpturala ställningar. Utan tvekan är denna tavla den dyrbaraste konstskatten i kyrkan och troligen ett av senrenässansens förnämsta verk.

F. Bilek, 1872–1943, tjeckisk konstnär.

Citaten från Sörensen är hämtade från Margit Abenius *Drabbad av renhet*, där annat ej angivits.

Linköpings domkyrka

Karin Boye, februari 1938

Altartavlan

I

Sök inte här de dödas tystnad.
Murarna droppar av tidernas vaka.
Valven skälver av levande andar
på väg tillbaka.
Seklernas ring
vänder sig långsamt kring.
Allting är nära. Förgånget
är ingenting.

Den ande som lyfte sten på sten
lik en tempelstammarnas drivande sav,
har skjutit en gren på nytt.
Från bilderna går ett ljungande sken
av obönhörliga offerkrav,
som fäderna hört och lytt.

Den mannen där med den smala munnen
satt aldrig lycklig vid aftonbrunnen,
då hjordarna böljade trötta hem
och en sorgelösande skymning brann.
Han är elden. Branden bådär han,
gud lika mycket som ung man.
Allt som är hemligt genomsådär han
strängt som bara de unga kan.
Hög i sin renhets bjärta bågär
bjuder han strid.
Över hans panna lågär
hård ung medeltid.

II

Århundraden i syskontåg,
profet vid profet,
mörkt verkliga mot rymder
av silverluft och intighet.

Så ensamt väsentlig
i skapelsens fantom
bär människan sin tunga själ
till sten i tidevarvens dom. –

Och deras blick är fjärran
hos det som ej förgås,
och deras drag är slutna skrin
med stelnad lidelse till lås.

III

Så tungt slår ljuset
att inget stoft bär det.
Gå bort, ljus! Du krossar
det ler du tar till boning.
Hur många har du hemsökt
sen urtidens dagar –
och alla alla
bad samma bön: förskoning!

Hur många har du brottats med
och segrat över
och tröstat blott med synernas
förvirrande löften.
Hur många gick i gryningen
från Jabboksvadet
med summan av sitt liv
i den lamslagna höften.

Vi såg deras rörelser
av oskönt lyte
och tänkte: Är det redskap
för ljuset att bruka?
Se hälsans solljus
som mildt läker världen,
är mäktigt i det friska,
men dessa är sjuka. –

Vi såg deras leende
och kunde inte tyda det,
vi såg deras spår,
som legenderna förtäljer.
Prakt av deras himmel
och prakt av deras helvete
grep oss som ett rus.
Vem vet vad han väljer?

Ja vem vet ännu,
ja vem vet vägarna,
som leder till de vises sten
och livets röda kärnor.
De vågade sin själ.
Så säg, Jabboks väldige
har du bot åt släktet
under dödsfruktans stjärnor?

Bonaderna

IV

Men så som örterna vecklas ut
där markerna nyss låg tomma,
så vaknade jorden i rymdens vår
och började långsamt blomma.

Ur lummerskogar och ödleslam
kröp livet uppför stupet.
Där ligger ett människobarn på knä
och ser ut över djupet.

Hur växte där vingar i fåglarnas dun?
Hur lyftes kastanjens stake,
som varligt och stolt bär de finaste ljus
högt ovanför orm och drake?

Vi vet om våren, att djupens kraft
kan inte ha tömt sin källa.
Så låt oss förnimma i allt som är
de skapande brunnarna svälla

och släppa som Job på sin plågas hög
rättfärdighetens funder
och luta vårt sjuka och sega hopp
mot undret som än är under.

Rörelsen – ett motiv hos två modernistiska diktare

Barbro Gustafsson-Rosenqvist

Barbro Gustafsson Rosenqvist har givit ut Karin Boyes tidigare okända ungdomsdiktning i böckerna Månsång, Det stora undret och Soldrottningens gudson, till vilka hon skrivit företal och kommentarer. Böckerna illustreras av författarinnsans egna akvareller och pennteckningar. BGR disputerade år 1999 vid Uppsala universitet på avhandlingen "Att skapa en ny värld – samhällssyn, kvinno-syn och djuppsykologi hos Karin Boye" och har behandlat Karin Boyes författarskap i tidnings- och tidskriftsartiklar liksom i radio- och TV-program. Hon arbetar med kulturjournalistik och litteraturforskning.

"I rörelse" lyder titeln på den dikt av Karin Boye som vid sidan av "Ja visst gör det ont" måste betraktas som hennes mest kända och avhållna, dikten om uppbrott från nattligt rastställe inför en ny, gryende dag, om vägen som är mer värd än målet, om livets oändliga äventyr. Rörelse, utveckling, förnyelse utgör ett huvudtema i Karin Boyes diktning. Förändring, dynamik, utveckling, i motsats till stagnation, är överhuvud taget några av modernismens mest hyllade begrepp.

Som en central symbol, för vitalitet och liv, framträder rörelsen i hela den strömning som i svensk litteraturvetenskap har fått just beteckningen vitalismen. Särskilt utpräglat finner man motivet även hos en annan av samtidens diktare, Artur Lundkvist. I Atlantvind (1932) talar denne på prosa, tydligt inspirerad av filösofen Henri Bergson och hans huvudbegrepp "élan vital", om "det allrörliga livets flöde" och om "det vitala livs-

flödet”. Samme författare fastställer i en titellös, mindre ofta citerad dikt med inledningsorden ”Detta lugn, denna säkerhet”, publicerad i samlingen Svart stad (1930): ”Livets väsen är rörlighet”. Lugn och säkerhet är för Lundkvist inte något eftersträvansvärt. Tillfredsställelsen är otillfredsställande – mättnadens välbefinnande väger lätt mot längtans hunger och törst.

I Artur Lundkvists lyrik liksom i Karin Boyes är således rörelsen ett genomgående motiv. Dessa båda diktare förknippas sällan med varandra, trots att de var nästan jämnåriga generationskamrater och kan uppvisa åtskilliga gemensamma drag. En förklaring kan vara att Karin Boye gick bort tidigt, medan Artur Lundkvist för inte länge sedan var aktiv författare. En annan orsak är kanske att de, trots att båda var vänsterengagerade, hörde hemma i helt olika sammanhang – Karin Boye i det akademiska Clarté, rekryterat från överklass och intellektuell medelklass, Artur Lundkvist bland klasskampens autodidakter med proletär bakgrund.

Från rörelsen är steget inte långt till vandringen, också ett motiv som man finner hos både Boye och Lundkvist. Vandringen har delvis tidstypisk karaktär. ”Wandervögel” fanns det gott om, såväl i verkligheten som i litteraturen. Att vandra var en favoritsysselsättning för Karin Boye, och motivet återkommer ofta i hennes diktning, inte minst med Uppsala och dess omgivningar som bakgrund – över vintriga slätter, längs vårligt Kungsängen med ”lätta liljeklockor”. Artur Lundkvist å sin sida manar sina läsare att komma med och ”vandra på landet om sommaren” eller ”under höstens himmel”, ”vandra in under en regnbåge i september”. Men det konkreta vandrandet, om än skildrat med inlevelsens glädje, är övervägande en symbol för modernismens obändiga och eviga dynamik.

För den första Clartégenerationen kom ”I rörelse” att betraktas som förbundets kampsång. Dikten publicerades först i dess tidskrift Clarté för att senare ingå i samlingen Härdarna (1927). Författaren hade blivit medlem av Uppsalasektionen i januari 1925, månaden efter det att denna bildats, och fick snart en central position inom Clarté. Huruvida det var hennes avsikt att med ”I rörelse” förmedla ett socialistiskt budskap är ovisst – i så fall var hon troligen redan från början medveten om att dik-

ten kan uppfattas annorlunda, utifrån läsarens personliga situation, och även angelägen att ge en vidare syftning än maning till politisk kamp och strävan. Det handlar inte om någon marsch mot ett på förhand utstakat politiskt mål såsom ett kommunistiskt idealsamhälle. Tvärtom betonas rörelsen, utvecklingen i sig själv, mer än rörelsens ”mål och mening”. Vägen sträcker sig mot fjärran, utan att någon ände kan skönjas. Grundtonen i dikten är lyckan över livet och levandet, över möjligheten och förmågan att vidga gränser, över att få och kunna anamma livet i dess överväldigande storhet.

Karin Boyes ”I rörelse” har regelbundet versmått – först i sin nästa diktsamling För trädets skull (1935) skulle hon även i formellt avseende ta emot modernismens genombrott och låta sin vers bli fri. Dikten genomsyras av den mänskliga gemenskapen – färden är ”vår”, livets stora äventyr ”vårt”. Under den nattliga rasten tänds eld och bryts bröd, urgamla manifestationer av samhörighet. Ur dikten talar en lyckoförnimmelse, rofylld mitt i upptäckarglädjens stämning av uppbrrott: under den korta vilan är ”sönnen ljuv och drömmen full av sång”. Den gryende, nya dagen, livets oändliga, stora äventyr väntar med rika upplevelser – grundstämningen i dikten är trots spontaniteten utforskande och intellektuell.

Artur Lundkvists ”Detta lugn, denna säkerhet” griper omedelbart tag i läsaren med sin uppbrutna, ryckiga vers. Budskapet, ”Livets väsen är rörlighet”, är likartat Karin Boyes i hennes dikt från ungefär samma tid men förmedlas på ett helt annat sätt. Tonen är aggressiv, stundom brutal. Lugnet och säkerheten benämns dödvatten. Stormen, ”allt upprivande, omärande”, räddar från det hemska ödet ”att förgås i fet lycka”. Lycka och ro är negativa, förbjudna begrepp – ”det finns blott spänningen mellan krafter”. Rörelsen i dikten är inte som hos Karin Boye det entusiastiska vandrandet mot ljus och nya äventyr. Lundkvist talar om strömmarna i djupen, om styrka som uppfyller och slungar ut, om kraftbrottnig.

Vår strävan gäller här inte samhörighet och gemensamma, mänskliga mål. Att vara mänsklig är att vara animalisk, att ”icke förneka vår djuriskhet” – i denna dikt tänds inga eldar under nattligt uppehåll, en urgammal metod att hålla vilddjur på av-

stånd. Om Karin Boyes ”I rörelse” kan sägas sätta i centrum den förmåga till rika upplevelser som skiljer människan från lägre stående varelser, en intellektuell, humanistisk vitalism, står Lundkvist i ”Detta lugn, denna säkerhet” för en primitivistisk, icke-intellektuell vitalism, som tvärtom framhäver och idealiserar det vegetativa i oss, ”vår släktskap med mulden, sädeskornet”. Rörelsen är gemensam för de båda diktarna, de resultat som rörelsen syftar till är högst olikartade.

Den humanistiska vitalism som Karin Boye kan sägas företräda, exempelvis i sin dikt om utveckling och förnyelse, om livets och oändlighetens äventyr, fördjupas och accentueras i hennes sena diktning. Här bör erinras om att begreppet vitalism internationellt enbart har annan och filosofisk innebörd, medan det i svensk litteraturvetenskap, oftast använt synonymt med primitivism, kommit att beteckna livsdyrkan och livsbejakelse. I den år 1941 posthumt utgivna samling av Karin Boye som fick namnet De sju dödssynderna finner man dikter, i motsats till ”I rörelse” sällan citerade, som ”Där slagrutan sänker sig” och ”Så drivs vi . . .”, dikter om rörelse, nu av annan karaktär – rörelsen riktas inte framåt, som i ”I rörelse”, inte utåt, som i Lundkvists ”Detta lugn, denna säkerhet”, utan inåt.

”Där slagrutan sänker sig/ går källådern fram”, där blir det möjligt att röra sitt ” eget ödes levande skikt”, att möta ”födelsens makt”: ”Här öppnas dig en väg/ dit in”. I ”Så drivs vi . . .” lyssnar vi ”in i vårt inre”, och slutar då ”att fråga vilken väg vi förs”. Liksom i ”I rörelse” färdas vi mellan lägerbål och raster men skyndar inte frejdigt framåt under entusiastiska tillrop utan lyssnar i stillhet, känner att vägen bär ”in mot ett okänt hemmets hav”.

Foto: Anna Riwkin Brick

Både Karin Boyes och Artur Lundkvists dikter har präglats av sina författares insikter i djuppsykologin. Hos Lundkvist finner man ekon av Freuds teori att civilisationen är en tunn, polerad yta, varunder döljs den aggressivitet som människan i vårt samhälle på ett onaturligt sätt tvingas undertrycka: ett mål för framtiden bör vara att inte förneka det djuriska. I den djupt idealistiska Karin Boyes "Så drivs vi..." står svaret på livets hemligheter att finna i vårt inre, när vi lyssnar till sorlet av "en underjordisk bäck", till "en snäckas svaga sus,/ där ändå hela havet hörs". Det individuella upphöjs till gemensamt, den röst som talar till oss i vårt inre är det möjligt för alla att lyssna till. Artur Lundkvist deklarerar "en enda tro" som återstår, "tron på livets djup i det röda blodet", och ett enda mål för människan, att bli som djuret. Karin Boye ger uttryck åt en tro på en oförstörbar, skapande makt i människans inre, en makt som ger det outgrundliga livet mening.

Den primitivistiska vitalism som vi finner hos Artur Lundkvist innebär självförverkligande, våldsam driftsutlevelse. Där hyllas själva levandet, drifterna, de obändiga krafter som för honom utgör livet, medan hans kvinnliga diktarkollegas tro på livet istället yttrar sig i vördnad för det levande, för krafter som verkar inom oss och får oss att höja oss över det egna jaget.

Karin Boyes lågmälda lyssnande till en röst i vårt inre, till ett budskap – en vitalism som kan kallas humanistisk – innebär aktning för allt som lever, tro på livets makter. Fascinationen inför levandet blir till vördnad för det levande. I stället för om utlevelse kan man här tala om inlevelse. Dikten lämnar det individcentrerade för att bli allmängiltig, en manifestation av det djupast mänskliga.

Kallocain och Vi – två dystopier

Åke Sandahl

Åke Sandahl är medlem i Sällskapets styrelse. Han har tidigare publicerat artiklar i Minnesboken och arbetar som rektor vid Sundbybergs Folkhögskola.

Om man slår upp namnkombinationen Huxley-Boye-Orwell på hela Internet, får man över hundra ”träffar”. Om inte annat så visar det att vår diktarinna behåller sin ställning som en av 1900-talets främsta när det gäller visionära dystopier. Om man till sökorden lägger till den ryske författaren Zamjatin (kan även stavas med ’S’), minskar träffarna med 90%. Ändå har han på ett eller annat sätt påverkat dem alla.

Genren kan sägas ha börjat då H. G. Wells skrämmande underklass åter upp de överjordiskt vackra varelserna i *Tidsmaskinens* illusoriska paradiset (1895). Här skildras ett samhälle utan moral och utan statsbildning, där den råa egennytta helt tagit över makten. I Zamjatins *Vi* (1925), Huxleys *Du sköna nya värld* (1932), Karin Boyes *Kallocain* (1940) och Orwells *1984* (1948), är det statliga imperiebyggandet i full gång och medborgarna har att rätta sig efter en etik som kräver fullständig lydnad eller döden. En senare motsvarighet är William Gibsons *Neuromancer* (1984), där maktcentrum flyttats till de multinationella koncerner som bara unga datahackers kan komma åt.

Karin Boye företog resor till såväl Sovjetstaten som Tyskland. Med hennes tidsmedvetenhet och omfattande beläsenhet är det troligt att hon känt till både Huxleys och Zamjatins skräckbilder av den totalitära staten, även om Zamjatins verk aldrig kunde ges ut i Moskva (men i Europa). Det kan också anses som klarlagt att Huxley tog starka intryck av Zamjatins

Vi i sin *Du sköna nya värld*. I det följande kommer jag endast att jämföra romanen *Kallocain* med romanen *Vi*, eftersom jag vill visa på överensstämmelser, både när det gäller teman och vissa detaljer. Forskaren Barbro Gustafsson-Rosenqvist har tidigare behandlat delar av ämnet i en UNT-artikel. I vilken mån Karin Boye verkligen läst eller träffat Zamjatin återstår att utreda.

Den yttre ramen i båda verken är Makten i en värld där Staten är allt och individen intet. *Den Enda Staten* hos Zamjatin, blir *Välfärdsstaten* hos Boye. Föraktet hos de styrande är stort för det tidigare, *fria, vilda, oorganiserade tillståndet* – hos Boye betecknat som *den civilistiska epoken*. I romanen *Vi* går medborgarna klädda i *unifer* – i *Kallocain* tar man på sig *uniform*. Kontrollen av individerna tycks vara hundra procentig och angivare finns där man minst anar det.

I sådan stat kan inte ens äktenskapet tillåtas dölja några hemligheter. En konsekvens blir att förhållandena förtyligas och blir kortare. I *Kallocain* förväntas varje medsoldat föda flera barnkullar, och i *Vi* ”abonnerar” man på varandra med hjälp av ett talongsystem. De relationsproblem som uppstår beskrivs tacksamt av båda författarna, och är en betydelsefull del av deras gemensamma tema där individen vänder sig mot kollektivet.

Som i Sovjet och Tyskland är den Kafkaliknande byråkratin i båda romanerna omfattande men effektiv, eftersom den alltid innehåller ett moment av kontroll.

Den beskrivs samtidigt med en viss humor:

Till slut var jag så nyfiken, att jag trotsade all försiktighet och skrev under på papperet, att jag var villig att ta emot henne och när jag kunde ta emot. Jag såg till att portvakten också skrev under, att han hade tagit del av inbjudan och skulle kontrollera tiden för besöket, sedan var det bara att lämna alltsammans till distriktskontrollören, så skrev han ut besökslicensen och skickade den till vederbörande. (Kallocain)

– Här är ett brev till er. Ja. Ni kommer att få det – ja, ja, ni får det i sinom tid. Jag visste att brevet, som hon redan

hade läst igenom, dessutom måste gå genom Beskyddarbyrån (jag förmodar att det är överflödigt att jag förklarar detta naturliga förfaringssätt) och att jag inte skulle erhålla det förrän efter klockan 12. (Vi)

Men vem vågar egentligen opponera sig mot ett totalitärt system där väggarna är av glas?

I stället fuskade jag en smula – jag tror nästan för första gången i mitt liv – och började ställa bort apparaterna i förtid, långsamt och försiktigt, medan jag sneglade genom glasväggarna åt båda sidor för att se om någon gav akt på mig. (Kalloccain)

Till höger och vänster kunde jag genom glasväggarna så att säga se mig själv tusenfaldigad, mitt rum, mina kläder, mina rörelser. Det kändes upplivande att se sig själv som en del av en ofantlig, mäktig enhet. Och vilken exakt skönhet! (Vi)

I *Kalloccain* är dessutom väggarna utrustade med både öron och ögon, medan vi i romanen *Vi* ständigt har Tim-Lagtavlan framför oss med dess styrande klockslag för alla vardagliga rutiner. I båda romanerna kan den som står dig närmast vara en förrädare och angivare. Att opponera sig mot Systemet är alltså livsfarligt – ändå finns det människor som handlar så, nästan av ett inre tvång. De träffast i hemlighet, vet inte alltid varandras namn men känner ändå igen varandra – som man gör när man har samma mål. Allt börjar med en känsla av osäkerhet:

Jag visste att det var en falsk och osund syn på tingen, och jag försökte övertyga mig själv med alla möjliga argument. Men för den öde tomhet, som vidgade sig inom mig själv, fanns inget annat namn än meningslöshet. (Kalloccain)

Men jag kände att jag levde skild från de andra, att jag var ensam, isolerad genom en mjuk mur som dämpade alla ljud och att min värld låg bakom denna mur. (Vi)

Våra båda huvudpersoner är ändå de säkraste av de säkra, framstående vetenskapsmän med god status i samfundet. Men någonstans i deras kyliga intellekt finns en svaghet för fantasi och humanism. Genom olika ledtrådar börjar de förstå att det finns en rest av det gamla individualistiska samhället utanför Den Enda Statens murar. De får höra talas om gammal musik och blir betagna:

Jag var ganska viss på att fanns det någon musik alls i de där tecknen – det kunde ju lika gärna vara bluff alltihop – så måste det vara en primitiv och barbarisk musik. Ändå hade jag en nästan vild längtan över att få höra dem tydas en gång – en dum dröm, som väl aldrig skulle gå i fullbordan, varken för mig eller för någon annan. (Kallocain)

Hon satte sig och började spela. Vilt, krampaktigt, brokigt som hela deras dåvarande liv, en musik som saknade varje skymt av det mekaniskas förnuftighet. Och det var naturligtvis alldeles i sin ordning att alla de som satt runt mig skrattade. Det var bara några få som ... men varför också – jag? (Vi)

I båda böckerna blir huvudpersonerna helt andra människor efter mötet med kärleken, som öppnar deras ögon för det orättfärdiga system de själva verkar i. De ger också upp sin skrytsamma stolthet och kan då för en gångs skull följa sina impulser:

Jag gick fram till henne, föll på knä på golvet och lade huvudet i hennes knä. Jag vet inte, om någon människa har gjort så förr eller om någon kommer att göra det igen. Jag har aldrig hört talas om det. Jag vet bara att jag var tvungen, och att det innehöll allt det jag ville säga och inte kunde. (Kallocain)

Uppe i mitt rum hade I slagit sig ned i länstolens vida, öppna skål. Jag kastade mig ned framför henne och slog armarna om hennes knän med huvudet vilande i hennes sköte. Vi teg båda. Min puls bultade hårt i stillheten... Jag tyckte jag var en kristall och att jag nu löstes upp i henne. (Vi)

Leo Kall, spelad av Sven Wollter, injicerar sanningsserumet.
Ur en tv-föreställning 1981.

I båda romanerna avlägsnas det personliga genom ett statligt ingripande. Boye visar i *Kallocain* hur diktaturens kreatur använder en drog för att avslöja människans innersta tankar. Det är kemisten Leo Kall som uppfinnar drogen och tar på sig denna vanskliga uppgift. Men de innersta tankar som lockas fram är också Boyes egna, nämligen hennes privata tro på den utstötta människans förmåga att skapa en annan, levande värld. Boken är trots allt en dystopi med en gnutta hopp, fastän Leo Kall blir tillfångatagen och censorn "Huang Paipho" i bokens avslutning kritiserar det "omoraliska innehållet i förevarande skrift".

I Zamjatins roman *Vi tvingas till slut D-503*, den kände konstruktören av rymdfarkosten Integral, att genomgå en hjärnoperation genom vilken människans fantasi reduceras till 0. Trots denna dystra bild är det inte helt säkert att det kalla förnuftet kommer att segra. Gerillan från den grönskande djungeln har tagit sig in i staden av glas och stör ordningen i Den Enda Staten. Motståndet existerar alltså fortfarande när romanen slutar.

När det gäller persongalleriet finns intressanta överensstämmelser. Först en uppställning:

<u>Kalloccain</u>	<u>Vi</u>
Leo Kall	D-503
Linda	O-90
Rissen	R-13
”en kvinna”	I-330
Karrek	S-4711
Tuareg	”Välgöraren”

Personnamnen i Kalloccain har redan härletts av Ulf Boye i ”Karin Boyes liv och diktning V”. Jag går här kort igenom namnen i ”Vi” men gör även vissa jämförelser.

Leo Kall och D-503 har vetenskapen som gemensam nämnare. I våra romaner bidrar detta till att göra båda till mycket noggranna och pedantiska jasägare i den totalitära statens tjänst. De vet sin plikt, men kan också störas i arbetet av oemotståndliga känslor, som de med förtvivlad kraft försöker motverka. I romanen *Vi* är ingenjören D-503:s nummer lika vetenskapligt korrekt och opersonligt som hans hängivna dyrkan av matematiken (Den Enda Statens etiska norm).

Hans kvinna O-90 är till sin form rund som ett O, vilket han själv inte försummar att påpeka, och har en passande rosenmun – medan Lindas kan dra ihop sig till ett smalt rött streck. Poeten R-13 är liksom Rissen en kraftfull konkurrent med starka känslor, där R:et antyder en potential och siffran 13 pekar på rollen som önskad.

Den intensiva och mystiska kvinnan I-330, vars summa betecknar sensualism, påverkar vår hjältes sinnestillstånd på ett ödesdigert vis. Det är hon som presenterar den gamla världen för honom, den som fortfarande existerar utanför murarna. Därifrån leder hon kampen för människans frihet och fantasi.

I Kalloccain finns egentligen ingen enskild person av motsvarande dignitet, men själva försökspersonerna, de som utsätts för drogen, avslöjar på ett liknande sätt allt om de hemliga mötena. Efter Kalloccain-injektionen förklarar en kvinna med särskilt djup och intensiv röst att

Vi byggs inifrån som träd, och det växer ut broar mellan oss som inte är av död materia och dött tvång. Från oss går det levande ut. I er går det livlösa in.

Senare drömmer Leo Kall om Ökenstaden, den värld där motståndet gror. I en stenkammare utan tak där solen lyser, träffar han åter kvinnan utan namn. Hon omfamnar honom och visar en klar källåder där ”livet rinner upp”.

Polischefen *Karrek* motsvaras i Vi av S-4711, där namnet på den kända parfymen får ses som författarens hämnd – en ironisk förolämpning. Den högste ledaren (polisministern Tuareg i Kallocaïn) får av Zamjatin namnet ”Välgöraren”, eftersom den som styr alla ”nummer” inte själv kan ha någon beteckning och knappast någon identitet, bara en skrämmande makt.

Karin Boyes eget liv framträder mycket skarpt i Kallocaïn. Hennes etiska ställningstaganden och särskilt hennes utanförskap bryter många gånger igenom det framtidsvisionära och ger den ett annat djup. Det är särskilt tydligt i allt det som kontrasterar mot det som är ”sunt” och ”riktigt” i den nya statens liv.

Hederstiteln ”en sund medsoldat” är förstas en blodig ironi. Men den behöver inte bara avse diktaturerna i Sovjet och Tyskland. Hela Karin Boyes liv är ju en kamp mot moralen i ett annat förtryckande samhälle som hon väl känner, nämligen vårt eget. Sett på det sättet blir det lätt att höra författarens egen förtyvling när den första försökspersonen från ”Frivilliga offer-tjänsten” talar helt öppet i sitt kallocaïnrus:

– Jag är så olycklig, sade han slött. Jag vet inte vad jag ska ta mig till. Jag vet inte hur jag ska orka. (– –) Jag hatar dem, fortsatte han oväntat sammanbitet. Jag hatar dem där de går i sina laboratorier utan vank och lyte, utan att behöva vara rädda för sår och plågor och beräknade och oberäknade följder. Sen går de hem till hustru och barn. Tror ni en sådan som jag kan ha familj? Jag försökte gifta mig en gång, jag, men det gick inte, det förstår ni väl att det gick inte. Man blir för upptagen av sig själv, när man har det så här. (Kallocaïn)

Något liknande finns hos Zamjatin, som ju genom sitt verk tar så tydligt avstånd från det rådande systemet att hans bok aldrig blir tryckt i landet. Intentionen är mindre privat – men staten tar ändå avstånd från en man med själ - vilket följande citat vittnar om:

– *Det låter illa det här. Det är tydligt att det har utbildat sig en själ hos er.*

En själ? Detta besynnerliga, urgamla, för länge sedan bortglömda ord, som bara lever kvar i vissa vändningar som "i själ och hjärta", "själlöst", "själsmördande", men själen...

– *Är det ... är det mycket farligt, stammade jag.*

– *Obotligt, klippte han av. (Vi)*

Vår författarinns originella bidrag till dystopigenren blir dels den konkreta och ömsinta skildringen av familjens roll och barnens situation i ett totalitärt samhälle som rustar sig för krig, dels sådana personliga tankar och etiska resonemang som vi känner igen från hennes lyrik. Här tar hon ställning för livet, men också för en fortsättning:

Jag lever i alla fall – trots allt vad de har tagit ifrån mig – och just nu vet jag, att vad jag är tar vägen någonstans. Dödens makter har jag sett breda ut sig över världen i allt vidare och vidare ringar – men måste då inte livets makter också ha sina ringar, fast jag inte har kunnat urskilja dem? (Kalloccain)

Förekomsten av vind upplevs som något besynnerligt av våra två tappra huvudpersoner. Nere på de underjordiska arbetsplatserna och i den igenglasade/muromgärdade Staden skyddas ju medborgarna från allt som kan störa dem. Men mot slutet av båda romanerna stapplar Leo Kall och D-503 fram med varsin aning om katastrofen som kommer.

I *Kalloccain* intas nu staden av fientliga fallskärmstrupper, och i *Vi* tränger de oppositionella in tillsammans med hela den gröna djungeln. Även frihetens vind blåser nu obehindrat in över en värld som kan förändras. Våra två hjältar stannar, och båda ser förundrat mot himlen. Är de kanske medvetna om varandra?

Då hörde jag något, som jag väl hade känt och sett verkningarna av, men aldrig förr hört: vinden. En lätt nattbris, som smög sig fram mellan murarna och satte oleandrarna på takterrassen i sakta rörelse. (Kalloccain)

Vinden ökar i styrka. En man pekar glädjestrålande mot skyn:

– Kan ni tänka er, skrek han genom vindens tjut och fåglarnas oväsen, kan ni tänka er att Muren är sprängd! Muren! Be-gri-per ni? (Vi)

Två noveller

Barbro Abrahamsson

Barbro Abrahamsson har tillhört Sällskapet sedan 1983 och är nu medlem i dess styrelse. Hon har tidigare tjänstgjort som adjunkt i engelska och svenska vid bl. a. Skärholmens gymnasium.

År 1941 utgav Victor Svanberg *Bebådelse*, en samling noveller och reseskisser av Karin Boye, som varit tryckta i tidningar och tidskrifter, samt två romanfragment.

I flera av dessa noveller är huvudpersonerna unga människor, ofta i tonåren, som har svårt att uthärda vardagen. Med varsamhet och intuitiv förståelse skildrar Karin Boye den vilshenhet många unga känner inför alla krav som ställs. I skolan förväntas man nå goda resultat. Helst ska man också ingå på ett självklart sätt i kamratkretsen, vara glad och aktiv, accepterad och omtyckt. Lyckas inte detta, får ibland dagdrömmar, fantasier och ensamliv bli en lösning för att uthärda. Ett annat återkommande tema är konflikten med föräldrarna, som har helt egna uttalade planer och önskningar för sina barn. Disharmoni och främlingskap blir resultatet av detta i många av berättelserna.

Åren 1936–1939 tjänstgjorde Karin Boye vid Viggbyholmskolan som lärare. Den öppna anda som fanns där tilltalade den unga pedagogen. Alla förmågor och talanger skulle tillvaratas och uppmuntras. Detta var mycket angeläget för författarinnan och stärkte henne i hennes uppfattning att alla måste få utvecklas efter sin egenart.

Vi har valt att ta med två av novellerna. I ”Världssmärta”, som första gången publicerades i Vi nr 7 år 1939, möter vi den kortväxta, knubbiga Ella. Mest förödmjukad och kränkt blir

hon faktiskt av sina egna föräldrar, när de närmast skämtsamt bagatelliserar och avvisar hennes diktförsök *Snö*.

– Vers? sade pappan. Jaja, det går väl över det som andra barnsjukdomar.

Det kurage och friska trots, som man ändå upplever hos Ella finns inte minsta spår av hos huvudpersonen Karl-Gunnar i ”Min son blir inte snickare”. Denne försynte gosse får ett gap-skratt till svar av sin far, när han försiktigt nämner snickaryrket som ett möjligt yrkesval.

”Våren kom med trötthet och underbetyg och sommaren med privatlektioner.” Så sammanfattar Karin Boye med mild ironi den bekymrade ynglingens situation i detta lilla mästerverk.

(Dikten *Snö* återfinns också i ”Gamla versar”, som Karin Boye kallar sina ungdomsförsök.)

Världssmärta

Karin Boye

Det var kemitimme, och tiden kröp fram. Rummet var skumt i det fula vädret, och en lampa brann vid kapellet, där lärarinnan demonstrerade några laborationer. Genom fönstret såg man ut över staden, en tröstlös och blek målning i gråvitt, slaskig snö på hustaken, dimgrå våt himmel.

Ella Wiman hade trots sin korta växt krupit bakom kamraterna för att alldeles undvika möjligheten att stå i vägen. Sist av allt ville hon vara framfusig, hon som väl bäst själv visste hur löjlig och värdelös hon var.

Nej, nu måste hon höra på, vad fröken Lyra sade. Hon ansträngde sig krampaktigt, men tankarna gled undan i hennes trötta hjärna, hon kunde inte, och med en uppgivelsens lättnad sökte hon vila i den bedövande jämngrå rymden därutånför. Hur vore det att sväva fram i den gråvita luften utan att någonsin möta ett föremål, som man måste tänka över eller ta ställning till? Oändlig vila – nirvana. Hennes ögon fylldes av längtans tårar. Evig vila . . .

En fråga väckte henne, en enkel fråga, som hon visste att hon kunde svara på, bara inte just nu. Hon kunde inte samla sig till att leta efter vad hon visste. Blodröd av skam böjde hon huvudet – skamsen över att sitta till åtlöje och skamsen över att bry sig om vad kamraterna tänkte. Höll hon på att mista förståndet? Förr ansågs hon vara bäst i klassen, och nu orkade hon inte ens tänka. Det var säkert tecknet på börjande sinnessjukdom. Vad de andra måste förakta henne! Och med rätta, eftersom hon brydde sig om att de gjorde det.

Och i sin dränkande översvämning av skam, och medan frågan utan att hon längre märkte det gick över till en annan, lovade hon sig själv, inte att kunna bättre – för hon kunde inte plugga bättre än hon redan gjorde, och sina plötsliga anfall av orkeslöshet i minnet kunde hon inte behärska – men att inte begära aktning längre av någon människa, utan att nöja sig med

föraktet. Tiga och svälja bara. Det är väl också ett sätt att göra sig till herre över ödet.

Nu ringde det ut, och flickorna försvann i små grupper. Ella var klassvakt och skulle sätta undan grejerna. Hjälplost lät hon armarna hänga utefter sidorna och såg sig omkring. Naturligtvis borde hon veta var allting skulle stå, men hon kom inte ihåg...

Egentligen skulle hon haft hjälp av den andra klassvakten, Lea Larsson, men hon hade väl glömt det och försvunnit, innan Ella hann påminna henne. Långsamt grep hon en trefot och bar den till skåpet. För sitt inre öra hörde hon moderns röst: ”Jag skulle bli vansinnig, om jag var dag var tvungen att se hur långsamt du snör kängorna!” Och hon försökte skynda sig, men det var som i mardrömmar, där man försöker och försöker och ändå inte kommer någon vart.

När hon var nästan färdig, öppnades plötsligt dörren, och där stod Lea Larsson, stor och grov och slängig i rörelserna.

– Jag glömde ju bort att jag också är vakt, sade hon. Snälla du, förlåt mig! Är det något kvar att göra?

Det var det knappast, men en våg av överraskning och obeskrivlig tacksamhet sköljde fram genom Ellas själ. Lea bad henne om förlåtelse! Med den vänligaste ton i världen! Och var i alla fall villig att hjälpa henne! Och denna Lea Larsson tyckte kamraterna illa om – de tyckte hon var dum, de tyckte hon var okamratlig, de tyckte hon var oärlig – de visste inte, vilken storslagen människa hon egentligen var, hur vänlig hon kunde se ut, mot vem som helst. Å, hur kunde hon vilja visa sig sådan mot Ella! Än en gång steg tårarna upp i Ellas ögon, och i det ögonblicket kunde hon ha kastat sig på knä för Lea i beundran och tacksamhet, om hon bara hade torts visa sina känslor så – men det gick inte för sig, man spelar inte teater i verkligheten, utan man behärskar sig. Så sade hon bara med ansträngning, och rösten lät lite tjock:

– Förlåta dig? Kära du då, inte rår man för om man glömmet. Nu är det för resten färdigt.

Då tog Lea fram en bok och lade framför henne.

– Ä, hör du, då kan du gärna dra engelskan för mig, va? De andra höll på med franskan.

Ellas tacksamhet fortsatte att växa. Hon kunde hjälpa Lea. Hon kunde göra sig nyttig. Någon behövde henne. Det var för vackert för att vara sant.

Det ringde in, innan de var färdiga, men Ella lovade fortsätta nästa rast, direkt före engelskan, och det var nästan med spänning hon tog fatt igen. Sin engelska kunde hon då åtminstone, som ett vatten till och med, och fast Lea tydligen inte alls hade läst på, fick hon det att gå rätt skapligt till slut. Hon var så lycklig. Tänk om Lea, som hon visste att ingen annan ville vara med, kunde tycka om henne eller åtminstone behöva henne! Synd att de bodde åt olika håll i stan, så att de inte kunde få sällskap en bit på vägen.

Skoldagen var slut, och man drog sig hemåt med trött lättnad, de flesta två och två eller fler i sällskap. Ella gick ensam, hon trivdes bäst så. Det fanns en flicka, en mycket rar flicka, och klok, som hade samma väg från skolan som hon, och förr i världen, då de var små, hade de alltid sällskap med varandra. Nu på gymnasiet hade de kommit ifrån varandra. Det var också helt naturligt. Den andra var en sådan trevlig och rättfram flicka – och hon, hurudan var hon?

En gång för något år sedan hade de båda gått hem under prat och skratt, ovanligt uppsluppna, kanske mest av trötthet, och den andra hade bara varit lustig och kvick, men själv kände Ella med sig att hon hade varit fänig och flinig och mist kontrollen över sig själv. När hon sade adjö, hade hon en förnimmelse sådan hon antog att man måste ha ”dagen efter”, då man inte är säker på vad man har pratat under ruset och lovar sig heligt att det aldrig, aldrig mer ska hända.

Sedan hade hon givit noga akt på sig själv och tagit vara på sin värdighet, men hennes kritiska åskådarejag var aldrig belåtet med hennes handlande skådespelarejag – här var ett tonfall, som lät tillgjort, där ett ord, som kunde misstydas. Hon kände, att hon spelade teater för att behaga sin kamrat och fann det finkänsligast att förskona den stackars människan från sällskapet med en genomoäkt person. Det fanns inget tvivel om att det var medlidande, som drev den andra att fortfarande söka Ellas sällskap, och visst var det rörande snällt, men det kändes så pinsamt. Alltså lagade Ella hädanefter, att hon gick

hem en bra stund före eller efter den andra.

Det var bekvämast så också, för var man ensam, slapp man spela en roll. Schopenhauer, hennes älskade Schopenhauer, som hon hittat i sin fars bokhylla och smygläst, sade ju, att man endast i ensamheten är fullt fri, och det instämde hon i av fullaste hjärta. Såg hon en kamrat före sig, saktade hon stegen, och gick där någon bekant på andra trottoaren, ökade hon farten med ögonen fästa på marken.

Varken butiksfönstren eller träden i parken fångslade hennes uppmärksamhet, hon var helt fördjupad i en inre, fantastisk värld. Hon insåg klarare och klarare, hur allting bara fanns till genom vårt medvetande, till och med tiden kunde ju inte finnas annat än i ett medvetande . . . Många gånger hade hon snuddat vid liknande tankegångar, men aldrig hade det arbetat av sig själv som nu, och aldrig hade det ordnat sig i så ovederläggliga logiska tankeräcker. Lyckligt glömsk av sig själv, sina medmänniskor och tingen runtomkring vandrade hon framåt lite krokig, med böckerna under armen och blickarna sökande i de smältande drivorna utan att ändå se. Detta var inte arbete, det var vila och nöje, och en känsla av makt genomströmmade henne, som om hon höll på att göra sig till herre över universum. Å, filosofi – om man fick hålla på med det i stället för att plugga olika sätt att framställa svavelsyra! Om hon ändå hade blivit född i Indien i stället, ”och India vore sig själv” . . .

Hade hon redan hunnit hem? Hon sköt upp porten och tog hissen. Det var så skönt att sitta stilla där inne i den halvmörka hissen, att hon nästan kände sig besviken, när den var framme. Men så kom hon ihåg, att det var lördag i dag, och det gav henne nya krafter. Efter middagen väntade henne veckans enda vila, och det som var mer än vila.

För när hon slog sig ner i sitt soffhörn och sin ensamhet inne i sitt eget rum, började det återigen arbeta i henne, så att det tog herraväldet över henne, och hon lät det glatt ske. Men nu var det inte logiska tankeräcker som ville fram. Efter timmar av halvdröm, som feberaktigt samlade sig kring en bestämd uppgift, inre arbete, som inte var arbete utan förlossning och lättnad, tog hon fram en gammal anteckningsbok och skrev ner resultatet med sin otypliga barnstil:

SNÖ.

Ännu ej av fotspår rörda
vida, snöbetäckta mo,
oerhörda
aldrig av en mänska störda
stora skogars djupa ro!
Hundramila
djupa vila,
tigande, förutan tid,
ödemarkens tysta frid!
Din jag är. Ej längre tjusar
mig den vilda livets dröm.
Här, där ingen stämma brusar,
knappast ens en viskning susar,
här har stannat livets ström.
Snö, du vita, vita snö,
här är evig vilas ö,
som ur stormig sjö
reser sig – den andra stranden,
hemmets strand för trötta anden.

Det var hennes upplevelse i den snögrå rymden utanför kemi-salen. De stora skogarna var uppfunna av hennes egen fantasi, men innerst inne tyckte hon de var lika verkliga som snön. Tänk, stora skogar, med skyhöga, mollstämda, drömmande granar, som gömde en och kom en att glömma, att man hade eget liv! Tänk ensamheten, där ingen människa visste, om man lade sig raklång i en snödriva och sjönk bort i ljuvlig tanklöshet! Tänk att vandra och vandra utan mål och utan plikter, utan hopp och fruktan och önskingar!

Nu ropades hon in till kvällsmaten. Det var otäckt att komma in mitt ibland de andra, när man några evigheter hade varit i sitt eget land. Hon fick nästan svårt att andas, när de vände sig mot henne allihop, nästan som om de vetat vad hon haft för sig. Nå ja, om de tyckte det var löjligt att drömma och skriva pessimistisk vers, så skulle de inte inbilla sig att det var mindre löjligt – ja inte bara löjligt, utan *tomt* och *lätt sinnigt* att sitta här

och skämta kring fyllda fat och tro att livet var något gott. Visst unnade hon dem deras korta och fåvitska glädje – ack, snart nog var den väl borta – men de skulle bara inte begära, att hon, som *tänkte*, skulle dela den. Hon anlade en blid, men allvarsam min och satte sig ner utan bordsbön. Den hade hon lagt bort, för hon trodde ju inte på Gud. Ingen god gud kunde ha skapat en värld som denna. Möjligen en ond, och den tänkte hon inte böja sig för.

– Har du suttit och kurat hela eftermiddagen inne hos dig? Vad har du gjort hela tiden? frågade mamma.

O himmel, nu börjades det. Skulle hon säga att hon hade läst? Nej, det var fejt att ljuga, hon föraktade det.

– Jag har skrivit, svarade hon och blev blodröd.

– Vers? sade pappa. Jaja, det går väl över det som andra barnsjukdomar.

Han smålog. En pil genomborrade hennes hjärta. Han tog på skämt vad som var livets djupaste allvar. Hon ansågs som ett barn av dem här hemma!

– När jag gick förbi skridskobanan, såg jag flera av dina kamrater där, fortsatte mamma. Varför går du aldrig ut med dem? Du behöver sannerligen lite motion.

– Jag är så trött!

– Trött! Ja, andligen kanske, det förstår jag, men då bör det ju bara vara vilsamt med lite kroppsörelse. Jag har då aldrig sett en så trög barnunge som du.

Ella bet trotsigt ihop tänderna utan att svara. Trög! Trött var hon, trött. Samtidigt gnagde ett litet samvetskval längst in: nu hade hon nog ljugit ändå i hastigheten. För visst var hon trött, men det var inte hela sanningen. Det fanns ett annat skäl också till att hon undvek kamraternas skridskobanor: rädsla. Att gå där och känna sig dum och bakom och föraktlig bland alla de andra. Ella älskade ensamheten.

Ännu när hon hade krupit under täcket på kvällen, brändes hon av förödmjukelsen i familjens syn på henne. Hon försökte jaga undan den. Hon försökte säga sig: Människorna är dumma, grymma, hjärtlösa – vad har jag med dem att göra? Min värld är bättre än deras. Min syn på världen är sannare än deras.

Kanske det gav henne ett slags bitter tröst. Men i nästa ögonblick, som om hon hade isats av det alltför ensamma, alltför tröstlösa i sin hållning, gled hon över till en annan tanke, en som gav henne varmare skydd. Hon kände ett hopp välla upp inom henne som en het våg, medan hon tänkte: Lea Larsson behövde mig till att översätta engelskan. Kanske hon behöver mig fler gånger. Kanske – kanske jag – nästan – har en vän?

Min son blir inte snickare

Karin Boye

Första gången Karl-Gunnar och Åström träffades var under jullovet, under skidsäsongen. Mellan skidorna ska det ju sitta en liten tråkloss för att hålla dem spända medan de står och väntar, och den hade kommit bort för Karl-Gunnar. Så gick han in i en sportaffär för att få en ny, men lagret var just slut, sa de. Nå, det var bara att gå till närmaste snickeriverkstad, så gav de honom en där med detsamma. Ja, var fanns den då? undrade Karl-Gunnar, och expediten nämnde adressen. Karl-Gunnar stegade dit.

Under en oansenlig skylt fanns en konstig dörr av järn; vid noggrann undersökning kunde man konstatera, att den måste gå att skjuta ihop som en skärm – mycket intressant. Karl-Gunnar öppnade den med vördnad och tittade ner i en källarvåning – en lång och ganska brant trappa ledde utför, och där nere var ett buller, som gjorde honom nyfiken. Försiktigt klev han ner för trappan och stod plötsligt i en äventyrlig och tilltalande värld. Våldiga drivor av hyvelspån täckte golvet, var man gick trampade man i dem, det kändes mjukt och ändå fast, elastiskt på något sätt, och det luktade gott. Då han såg, att karlarna vid maskinerna inte hade lagt märke till honom – steg kunde man ju inte höra i vinet från sågklingorna – böjde han sig ner och grävde i en av spånhögar, tog upp en handfull av de lövtunna trästrimlorna och kramade dem smeksamt mellan fingrarna. Han blev tung i bröstet av det där tjocka som kallas längtan, och han visste mycket väl var det var han längtade efter. Det var något han kom ihåg och som var försvunnet för evigt: träslöjden i småklasserna. Träslöjd hade varit hans bästa ämne, ingenting hade han kunnat gå upp i så helt. De timmarna hade flugit sin kos med en fart, så man visste inte vart de tog vägen. Och den lukten, den underbara lukten av trä, hade funnits i slöjdsalen, den hade spritt sig från bräderna, där de stod utmed väggen och väntade på att få bli något, tunna vita furubräder

och något tjockare bräder av mörkare sort, han visste inte vad de kallades, men de luktade inte riktigt likadant, och de vägde på ett annat sätt i handen.

Nu hade en av karlarna fått syn på honom och tog några långsamma steg emot honom. Karl-Gunnar blev plötsligt skrämde och fick svårt att tala, alldeles som i skolan, när han fick frågan. Den som kom emot honom var lång och senig och ljus, klädd i blå overall. Först tyckte Karl-Gunnar, att han såg så sträng ut. Kanske man rentav inte fick gå ner här, åtminstone inte minderåriga? Men allvaret på den långa ljuse karlens ansikte var inte ovänligt, och rätt som det var började han småskratta, så det kröp av trevnad i Karl-Gunnar. Pojken började skratta han med och lyfte sitt lilla runda ansikte upp mot den långa ljuse för att göra sig hörd.

– Jag skulle ha en skidkloss! sa Karl-Gunnar.

– En skidkloss? upprepade den andre. Vad är nu det för slag då?

Karl-Gunnar förklarade, och karlen, som nu återigen var djupt allvarlig, nickade eftertänksamt och ställde sig vid sågen för att leverera beställningen.

Den vinande sågklingan skar genom trät som om det varit smör. Karl-Gunnar drog en djup suck, när den väl kommit igenom, för hela tiden medan den arbetade hade han glömt att andas. Det var en såg det! I stället för lövsågarna de hade haft i skolan.

– Är det svårt? frågade pojken. Först hördes hans fråga inte i bullret. Han fick upprepa den högre, han fick nästan skrika.

– Nej! svarade den andre lika högt. Bara man är försiktig!

Och så slipade han av klossen på en lika imponerande maskin, som tydligen motsvarade både fil och sandpapper. Karl-Gunnar stod och undrade, om det skulle bli en mycket dyr skidkloss, eftersom den gjordes på så fint sätt.

När han tog emot den, bugade han sig djupt.

– Vad kostar den? frågade han.

– Det kostar inget, sa karlen och skrattade lika genomtrevligt igen. Då tog Karl-Gunnar i hand och bugade sig en gång till.

Så var bekantskapen gjord.

Att det första besöket följdes av ett andra och ett tredje och

sedan av många andra får inte bara tillskrivas den goda och minnesrika trälukten i snickeriverkstaden; det var också maskinernas förtjänst. Karl-Gunnar kunde inte glömma, hur sågklingan gled fram genom träet. Han längtade efter att få se det igen. Och det dröjde inte många dagar, förrän han på nytt tveksamt trevade sig ner för trappan.

Där stod han sen långa stunder och hängde eller slog sig ner någonstans där han inte var i vägen och ändå hade utsikt. Nu visste han, att den länge ljuse hette Åström, och Åström visste att han hette Karl-Gunnar. Med stor hövlighet frågade han, om det var säkert att han inte störde, och Åström skrattade: inte lät han störa sig av en sån knatt inte. Det var bra, sa Karl-Gunnar. Annars sa han inte så mycket, bara tittade.

– Ska du försöka här? sa Åström en dag. Men var försiktig, det säger jag dig, annars ryker fingrarna.

Karl-Gunnar rodnade över hela ansiktet av stolthet och lyckalighet och lovade med en stum men blå blick att vara oerhört försiktig. Åström visade honom hur han skulle göra, och pojken skötte sig som en hel karl. Det där med fingrarna var för resten mer ett skrämnskott av Åström, sådana risker skulle han knappt vågat ta. Men det är bäst att lära sig från början att vara försiktig, när man handskas med sådana maskiner.

För pojken var det en tillvaro för sig, som han förde de lyckliga timmarna i verkstaden. Hela den outhärdliga världen med läxor och bakläxor och kvarsittning och rädsla och spänning lämnade han där uppe, när han klev nerför källartrappan. Den var en ond dröm, som upplöste sig i intet, när han väl hade fått tillträde till sin egen sanna existens, som var här. Här släppte hans ängslan, här var tryggt att vara, här gick han helt upp i något som var roligt över all måtta. Någon enstaka gång skar en gäll varningssignal inifrån genom lugnet: Kom ihåg matematikläxan! Tysk grammatik till i morgon! – Men han tystade den utan alltför stora svårigheter. Plågan fanns, och det lät nu en gång inte ändra sig. Då den ändå inte kunde skaffas ur världen, varför inte njuta den goda tiden så länge den varade?

En lördag frampå vårkanten kom Karl-Gunnar just som verkstaden höll på att stängas. Han var mycket besviken, det såg man på hans runda barnansikte.

– Ska du följa med mig och måla båten? sa Åström. Jag har en båt utåt Karlberg, den ska målas blå i dag. Du kan nog få ta ett par tag med penseln också.

Det var tröst och mer än tröst. Vid Åströms sida travade Karl-Gunnar genom halva stan. Åström var inte pratsam av sig, men det var inte Karl-Gunnar heller, och han kände sig omätligt viktig, där han försökte hålla takt med den starke ljuse jätten. Och så kom de fram till stranden, där Åströms något urblekta blåa eka låg i vinteride bland många andra, och här och var stod någon och vårströk sin båt.

Åström packade upp penslar och pytsar och började röra till. Alltihop var omänskligt spännande. Och när sen arbetet kom i gång, kom också samtalet i gång, mer obehindrat här, där inga sågblad tvang en att ropa för full hals vad man hade på hjärtat.

– Jaså, du går i privatläroverk, du, sa Åström betänksamt, medan han just då tänkte mer på vad han hade för händer än på vad han sa.

– Ja, sa Karl-Gunnar, jag blev inte godkänd i inträdesprövningen till Norra Real.

Han tittade spänt på Åström för att se vad hans ord hade för effekt. Men lyckligtvis var det så som han hade tänkt sig: det där, som upprörde alla andra så förskräckligt, det hade just ingen verkan alls på Åström.

– Nej sånt är marigt, sa Åström lugnt och fortsatte måla.

– Ja! Sånt är marigt! instämde Karl-Gunnar av fullaste hjärta. Att sitta här och diskutera plugg med en vuxen karl, som kallade det ”sånt” – som om ”sånt” bara var en detalj av hela det stora livet, en liten detalj bland allt annat som fyllde världen, trä och sågar och båtar att måla och allt möjligt – det var skönt! Det var egentligen de rätta proportionerna, proportionerna efter hans sinne. Men det där begrep inte de andra vuxna, inte föräldrar, inte farbröder och tanter, inte lärare. Bara Åström.

Som för att pröva, hur långt han kunde gå i samma riktning, och samtidigt i en känsla av att han inte ville dölja något för Åström, inte ens det värsta, fortsatte han:

– Jag fick varningar den här termin också. Det får jag jämt. Så att om jag inte blir bättre till våren, så kör jag. Och då får

jag plugga hela sommaren igen, annars kvastar jag. Det är så kymigt att plugga hela sommaren.

– Ja, fy sjutsingen! sa Åström med eftertryck. I snickeri skulle du inte få varning, kan jag tala om för dig. Vill du ta den här penseln och stryka här, så får vi se hur det går.

Det gick bra, och så hjälpte Karl-Gunnar så smått till med att måla ekan blå. Inte förrän solen hade gått sin väg från stranden och våreftermiddagens kalla skugga fick honom att hacka tänder, kom han att tänka på en mycket viktig sak:

– Middagen! Nu kommer jag för sent igen! – Och han rusade i väg.

Sommaren kom, och Karl-Gunnar och Åström förlorade varandra ur sikte. Men när september hade samlat alla skolbarn till arbete från deras gröna sommarbeten, stod pojken en vacker dag framför sågen igen. Han såg inte på långt när så frisk och glad ut som han borde gjort efter en sommar på landet.

– Har du fått plugga mycket? frågade Åström i en paus, och Karl-Gunnar nickade undergivet. Det var nu en gång tingens ordning, omöjlig att rubba. Lyckligtvis fanns det då också snickeriverkstäder i världen, där man kunde få glömma sitt öde.

Emellertid fick han inte så mycket tid över den här vintern. I skolan blev kurserna alltmera krävande. Hans önskelista till jul började med *En hyvelbänk*, understruket och med en stjärna för, och till yttermera visso avslutades listan med samma önskan. Visst skulle det vara en rätt klen ersättning för de utsökta maskinerna på fabriken, men bättre än inget. I varje fall fick han den inte, och fadern förklarade vänligt och ingående varför. Dels skulle Karl-Gunnar säkert skräpa ner alldeles fruktansvärt i sitt rum, om han höll på med trä, dels skulle det också bli störande för familjen med allt bullret – det blir ju inte måttligt högljutt, om någon står i samma våning och bultar och filar och sågar. Men det allra viktigaste skälet var ett annat: snickrandet skulle alldeles säkert dra honom från skolarbetet. För det visste nog Karl-Gunnar, att egentligen hade han inte en enda timme, inte en enda kvart att avvara, om han ville följa med i skolan, och hans privatlektioner var åtskilligt dyrbarare än många hyvelbänkar tillsammans. – Jo, dummare var ju inte Karl-Gunnar än att han insåg allt det där utan vidare, och ned-

slagen men övertygad fann han sig i det oundvikliga, som alltid.

Våren kom med trötthet och underbetyg och sommaren med privatlektioner. Åström hade under tiden haft en olycklig kärlekshistoria och inte ägnat så många tankar just åt Karl-Gunnar, fast han alltid tyckte om, när pojken slank in på verkstaden och hjälpte honom. Inte för att hjälpen var så stor – Åström var inte den som lät andra jobba för sig – men det var alltid roligt att titta på någon, som hade så stora anlag och så stort intresse för just den här sortens jobb. – På hösten däremot, när Karl-Gunnar visade sig igen, en hel del gängligare och en hel del vemodigare än förr, kände han liksom ett stygn i hjärtat, och han föreslog, att de skulle träffas på någon tid då de båda hade ledigt, för det var några saker han ville fråga om.

– Vad tänker du bli? var kärnan i hans frågor.

– Inte vet jag. Först ska jag ta studenten, sedan får vi se, säger dom.

– Säger dom det? – Jag tror du skulle duga bra till att jobba på våran verkstad eller en liknade.

Karl-Gunnar såg upp med en stor förundran. Det hade ännu aldrig fallit honom in, att en sådan framtid skulle ligga inom räckhåll för honom. Det var ju ändå en annan värld, vitt skild från hans egen.

– Förstås, inte är det lika bra betalt som om man blir tandläkare eller så. Men det är ju inte så mycket att plugga heller. Och för min del tycker jag det är ett rejälare arbete. Om man trivs med jobbet så...

– Jag ska tala med farsan, svarade Karl-Gunnar med en röst som var svag av sinnesrörelse.

– Nå, frågade Åström nästa gång de träffades – det var flera veckor senare – nå vad sa farsan?

Pojken visste ögonblickligen vad han menade.

– Å, svarade han harmfullt och rodnade, och så blev det inte mer på en lång stund. Sedan fortsatte han:

– Farsan skrattade. Först skrattade han och sen skällde han ut mig. När han nu kostar på mig en dyrbar utbildning, sa han, så ska jag vara så otacksam och komma med såna larvigheter, inte visste jag nån enda av hela vår släkt eller av mina kamraters

släkt eller av alla våra bekanta som har ett sånt yrke, sa han. Jo, sa jag, för jag känner en som är snickeriarbetare, och när jag nu inte har bett om den där dyrbara utbildningen, varför ska jag då vara tacksam. Men då sa han bara: Min son blir inte snickare och därmed punkt. – Jag önskar jag hade Åström till farsa i stället.

– Då skulle jag allt ha börjat bra tidigt. Hur gammal är du?

– Fjorton i somras.

– Jaha, sa Åström betänksamt, då vore det allt på tiden att du började med något ordentligt.

Det svaret livade upp Karl-Gunnar och gav honom mod och gott humör igen. Något ordentligt! Ja, han skulle sannerligen vilja börja med något ordentligt

Men vintern gick, och vad skulle han göra? Det som från början var ett oväntat hopp och en vanvettig framtidsplan bleknade småningom till en tröstande dagdröm. Kanske ändå en gång att han kom ifrån allt det här eländet... Men nästa minut gällde det att hugga i med det dagliga plugget.

På verkstaden visade han sig alltmer sällan. Hans inställning till Åström och till maskinerna hade fått något visst osäkert över sig. Inte så att han ett enda ögonblick var böjd att dela faderns nedlåtande synpunkter, men han visste inte längre var han hade dem och var han hade sig själv. Som liten pojke hade han tagit äventyret som det kom, sorglöst och utan att fråga. Hans vaknade ungdom kom med ett nytt allvarsdigert medvetande om att det fanns något som hette framtid. Åströms direkta frågor och hans egen sammanstötning med fadern hade ställt upp problemet för honom. Själv kunde han inte bryta sig loss ur sin omgivning. Under ett allt strängare skolarbete, som inte lämnade mycket tid över för grubbel, såg han snickeriverkstaden blekna och försvinna i fjärran, en barndomslek på samma sätt som småskolans träslöjd, en dröm, alltför lycklig för att någonsin bli verklighet.

Ett par år senare mötte Åström en gänglig och finnickig ung man på gatan, med gymnasistmössa på huvudet och bekymrad uppsyn. På långt håll lyste det bleka ansiktet upp i ett lyckligt igenkännande, och när han gick förbi Åström, hälsade han. Det såg ut som om han ville stanna, men i sin obeslutsamhet fort-

satte han, då han märkte, att den andre inte hade riktigt klart för sig vem han var.

Först när han gått ett långt stycke, kom Åström underfund med vem gymnasisten hade varit. Samma stygn som en gång förr, bara mycket starkare och med en liten bitter giftverkan av hopplöshet, gick genom hjärtat på honom. Han vände sig om, men Karl-Gunnar hade redan vikit om ett gathörn och var utom synhåll.

– Och det skulle verkligen kunnat bli något av honom! mumlade Åström, medan han fortsatte sin väg.

Karin Boye – lärare vid Viggbyholmsskolan 1936-39

Ingrid Malm

Redan tidigt hade Karin Boye sin yrkesväg utstakad. Hon ville bli lärarinna. Efter studentexamen valde hon också att gå igenom Folkskolläraryrkesseminariet i Stockholm. Eftersom hon var student, var utbildningen ettårig.

Karin Boye kom emellertid inte att söka tjänst som folkskollärare, utan fortsatte sina studier i Uppsala. Under sin studietid fantiserade hon – enligt Margit Abenius – om sin idealskola, där fostran är det viktigaste ordet, alltså ”den svåra växten till verklighet”. Åren 1936 till 39 tjänstgjorde Karin Boye vid Viggbyholmsskolan, en pionjärskola i sitt slag, där hon säkert fann en hel del av sina egna funderingar kring pedagogik förverkligade. Visst var drömmen om lärargärningen det främsta motivet, men försörjningsbörda och ekonomiska motiv fanns också med i bilden.

Några ord om Viggbyholmsskolan är här på sin plats. Uppgifterna är hämtade från Elisabet Björnhagens licentiatavhandling om denna skola, där hon själv varit elev 1932–38. Inför starten hösten 1928 infördes i pressen en annons, som jag tycker ger en presentation av skolan. Så här stod det:

Vigbyholmsskolan

Internatskola för gossar och flickor

De ledande principerna för skolans arbete äro:

Individualiserad undervisning och fri flyttning. Stort utrymme åt praktiskt arbete. Härdande friluftsliv. De studiebegåvade eleverna föras fram till student- eller realskoleexamen, de praktiskt begåvade till för dem lämpliga skolor för vidare utbildning.

Till hösten mottages ett 20-tal elever; företrädesvis under 12 år.

Skolan är belägen vid Stora Värtan omkr: 2 mil norr om Stockholm.

Referenser: Dr Natanel Beskow, Djurholm, Fru Mollie Faustman, Ålsten, Arkitekt Carl Malmsten, Stockholm.

Prospekt och upplysningar genom undertecknad

(adr. Karlbergsvägen 86, Stockholm.)

Per Sundberg, föreståndare för Olofsskolan

Från den anspråkslösa starten fram till 1936 hade skolan utvecklats och startade då ett fyraårigt gymnasium, där Karin Boye fick plats som lärare i svenska och psykologi.

Ur ovannämnda licentiatavhandling citeras:

”Undervisningen skulle vara konfessionsfri, dvs ingen påverkan i religiöst hänseende skulle förekomma. Eleverna skulle vara fria att själva bilda sig en uppfattning utifrån den undervisning de fick i olika ämnesområden, samt utifrån vad de såg och upplevde i sin samtid. Lärarna skulle ha rätt att tala till barnen utifrån den egna livsåskådningen.”

I skolans pedagogiska målsättning låg tyngdpunkten i att teoretiskt och praktiskt arbete värderades lika. Skolchefen Per Sundberg skriver i boken *Barn, lärare, föräldrar* (1941) följande:

”En ensidigt praktiskt inriktad skola före den direkta yrkesutbildningen vore ett lika stort missgrepp som den teoretiska skolan är. Det praktiska arbetet är ej det teoretiska arbetets motsats eller fiende, utan dess bundsförvant och inverkar befruktande på detsamma, liksom även

det teoretiska arbetet inverkar befruktande på det praktiska arbetet. För mer fordrande praktiskt arbete är ju även ett visst teoretiskt kunnande oundgängligen nödvändigt.”

Per Sundberg hade den övertygelsen att Viggbyholmsskolan skulle vara en internatskola för både pojkar och flickor. I sin bok, som ovan citerats skriver han:

”Om man vill fostra människor med allt vad detta innebär av vid syn på livet, av svårigheter och ansvar; människor som sedan som män och kvinnor i samarbete skall göra sin insats i samhället, då skall man välja samskolan.”

Denna åsikt mötte en del motstånd. Pressen skrev om dessa diskussioner men tog i allmänhet inte ställning i den heta frågan om internat-samskola. Jag måste få citera vad Mollie Faustman, signaturen Vagabond, skrev i en artikel i tidningen Idun (11/8 1928):

”Men flirten, ropa oroliga föräldrar.” Och Vagabond ber föräldrar att fråga sina yrkeskamrater, om det är bland dem man i regel utväljer föremålet för sin flirt och Vagabond fortsätter: ”Lägger inte tvärtom den dagliga kamratliga samvaron hämsko på flirttendenserna?” Helt naturligt förresten skriver Vagabond, ”nyktert dagsljus är inte förälskelsens speciella luft. Sin utvalda vill man drömma om, inte sitta på samma bänk med, man vill tala med henne om livets problem, men absolut inte bli klådd av henne i ekvationer med två obekanta.”

Det har skrivits en hel del om den nya pedagogiken vid Viggbyholmsskolan. Synen på barnet ledde fram till barnets rätt till utveckling i enlighet med sin natur. Efter varje termin gavs inte betyg utan ett utlåtande om eleven och även en prognos. Vi har genom Elisabet Björnhagens vänliga tillmötesgående fått möjlighet att här återge det omdöme om henne som Karin Boye skrev om sin elev. (Se kopia av omdömet.)

Lisa Nilsson.

Lisa har under vårterminen 1937 tillhört Ring I i Viggbyholmskolans 3-åriga realskolor.

Hon har arbetat bra och samvetgrant. Med lite större tilltro till sig själv och lite större uthållighet, då det gäller att utföra skriftliga arbeten, skulle Lisa kunna uppnå ännu bättre resultat.

I modersmål har hon en ledig och klar stil och lyckas bra inom de gränser hon själv ställer upp för sig, främst kommanderingen, som ännu bereder henne stora svårigheter - medan hon rygger tillbaka för nya och svårare uppgifter. Hennes arbete i historia har varit fullt tillfredställande, och för kyrkohistoria hyser hon visserligen inget intresse, men kan ändå godkännas i Kanet.

Såväl i svenska som i franska är hon duktig i det muntliga, medan hennes skrivelser varit mindre bra. I engelska har hon emellertid gjort särdeles stora framsteg just i skrivningen, i synnerhet mot slutet av perioden, samtidigt som hennes ordförråd i detta språk är stort, om än osäkert; hon är alltså väl godkänd i engelska.

I matematik har arbetet under terminen inte varit så framgångsrikt, men mot slutet har hon kommit fram till godkänt betyg i skrivning, vilket gör, att hon kan godkännas i Kanet, under förutsättning att hon håller sig kvar på den uppnådda nivån genom arbete under sommaren. I likhet med klassen i övrigt har Lisa i fysik under året kompletterat realskolans kurs /5 terminer/ och skall under sommaren läsa in i ringens kurs. Hon är godkänd i kemi, och i geografi är Lisa bra, arbetar samvetgrant och har goda kunskaper. Hon har tenderat på realskolans kurs i biologi och därvid erhållit betyget BA.

Lisa har en viss skicklighet i teckning och arbetar där lugnt och
samt. I gymnastik och idrott är hon mycket duktig.
Lisas uppförande har varit mycket gott.

Viggbyholmskolan den 9 juni 1937.

Karin Boye

Till det nyinrättade gymnasiet kom alltså Karin Boye 1936 som lärare i svenska. Samtidigt anställdes Per Nyström, en Clartévän, som lärare i historia. Han ville som han säger – ”stödja Karin Boye i en svår situation”. I ett senare brev till skolan skriver han, att han ville ”avlasta henne en del bekymmer.”

Under sin första tid vid skolan hade Karin Boye faktiskt hand om de yngre eleverna. Det var ett ansträngande arbete och på hennes egen begäran fick hon senare ägna sig åt de äldre eleverna och det blev som hon skriver i ett brev till Ebbe Linde ”ett nöje som kan räknas till livets förnämligare”.

Anställningen som lärare vid skolan tog inte enbart fasta på formella meriter – även om de också förelåg. Det viktigaste var direkta personkontakter. I Karin Boyes fall hade Emilia Fogelklou-Norlind rekommenderat henne vid Viggbyholmskolan.

Till att börja med penplade Karin mellan sin bostad i Stockholm och skolan i Täby. Men senare flyttade hon ut till skolan och kunde åtminstone under arbetsdagarna bo därute, nära till naturen, kolleger och elever.

Karin Boye befann sig i en av sitt livs kriser under de aktu-

ella åren. Hon kunde uppfattas som labil – nära till gråt, nära till skratt. Inför arbetet med licentiatavhandlingen har Elisabet Björnhagen intervjuat några f. d. elever vid Viggbyholmsskolan.

Klas G minns särskilt Karin Boyes stora engagemang och starka reaktion under Spanska inbördeskriget och i dikten hon skrev ”hör vi de spanska krevadernas skrällar” (ur Rädde barnen). ”Livet”, säger Klas, ”hur lätt det krossas . . . den mänskliga anden, eller vad det var . . . *i denna skål av tunna tinningsflarn*”.

”Hennes oerhört starka engagemang på det sättet och sen – hennes depression. Jag var oerhört förtjust i hennes dikter”, säger Klas. ”Det var jag också, mycket”, inflikar Elisabet Björnhagen och fortsätter: ”Jag kommer ihåg henne – det var vårt klassrum som var i Tallhöjden med terrassen alldeles utanför, och där hon satt vid den ena kortsidan. Och om man ville gå ut om det var vackert väder så – javisst! Så gick man ut. Hon var väldigt – vänlig. Och så kunde hon skratta ibland kommer jag ihåg, och jag förstod inte riktigt vad det var som var så roligt, som man hade sagt. Rätt som det var skrattade hon.”

Pia-Kristina Garde intervjuade år 1977 Sandro Key-Åberg, som gick på skolan 1936–43, han bör ha varit med den allra första tiden, då Karin Boye började som lärare. Sandro Key-Åberg hade henne en kort period i svenska. Han minns att det inte gick så bra, och han minns även när Karin Boye läste upp sin Prolog vid en skolfest, en dikt hon skrivit just för skolans räkning.

”Hon var ju duktig på att läsa poesi, ett fascinerande sätt att läsa. Oerhört allvarlig och . . . Hon var ju rätt liten och mörk, berättar han vidare, stod rakt upp och verkade oerhört engagerad. Som något slags mörk fosfor.”

”Ja, hon utstrålade något slags ljusproblem. Men samtidigt är det klart att många av oss pojkar . . . det var naturligtvis ett fåtal som egentligen var intresserade av lyrik. Dom flesta av oss kanske inte förstod att ta vara på de tillfällen när hon läste, eller att ta emot . . .” minns Sandro Key-Åberg. Han har också klart för sig att det var Karin Boyes dröm att finna en meningsfull uppgift i sitt skolarbete. Drömmen kunde kanske inte helt förverkligas, som sällan sker, ”men alla ställde upp för henne,

så att det ibland kunde verka som om allt i skolans liv kretsade kring Karin Boye och hennes psykiska hälsa”. Sandro Key-Åberg sammanfattar sina funderingar och säger bestämt att ”hennes dikt var en sak och hon en annan”. När han som vuxen läste hennes poesi, minskade den absolut inte i värde, för att han som elev inte alltid förstod sin lärare.

Elisabet Björnhagen gick på Viggbyholmsskolan i 7 år, från 13-årsåldern. Hon var med i det nya gymnasiet, när det startade 1936. De var bara fem elever.

Jag frågade Elisabet vad hon tyckte om litteraturundervisningen i svenska för Karin Boye, men hon kunde inte minnas det. De fem eleverna satt kring ett fyrkantigt bord ”och vi spelade luffarschack”, skrattar Elisabet. Tänk att elever är sig lika i alla tider! På skolans lördagssamlingar läste Elisabet ofta dikter – men aldrig av Karin Boye, säger hon. Karin Boye läste ju själv alldeles utmärkt.

Margit Abenius berättar att Karin Boye under sin tid på Viggbyholmsskolan deltog i bollspel och lekar och gjorde promenader med sina elever. Detta har Elisabet inte något minne av. Hennes önskan var att lärarna skulle säga något till eleverna som hjälpte dem framåt. Men ingen sa någonting, säger Elisabet med lite besvikelse i rösten.

Tyvärr hade Viggbyholmsskolan då inte examensrätt utan eleverna måste som privatister avlägga studentexamen. Det innebar att elever och lärare måste anpassa sig till rådande kursplaner, något som inte var helt lätt för någon,.

Många fortsatte en konstnärlig utbildning efter Viggbyholmsskolan. Så gjorde t.ex. Elisabet Björnhagen som gick i teaterskola i Göteborg och blev dramapedagog vid sidan av sitt stora intresse för dans och musik.

I sin licentiatavhandling tar Elisabet Björnhagen upp en intressant fråga. I gängse uppslagsverk där Karin Boye och Per Nyström omtalas nämns aldrig deras anställning vid Viggbyholmsskolan.

Jag låter ytterligare ett citat ur licentiatavhandlingen i denna fråga få belysa situationen som lärare vid internat-samskolan i Viggbyholm.

"Är en anställning som lärare vid en skola med en, som i detta sammanhang kan uppfattas (de var ju båda engagerade i Clarté) radikal reformpedagogisk inriktning, mindre intressant än att vara ombudsman i Svenska Bankmannaförbundet? Eller ses uppgiften att undervisa i ett nybildat gymnasium generellt sett vara av mindre vikt än varje annan verksamhet? Eller beror förbiseendet på att skolan var internatskola, att den ännu inte hade dimissionsrätt och ännu inte stod under SÖ:s överinseende? Och att åren som lärare vid Viggbyholmsskolan därigenom 'faller ur bilden'?"

(Elisabet Björnhagen hette som flicka Lisa Nilsson.)

Prolog vid en skolfest

Det finns gårdar och planer, som har ljudit så länge
av rop och av skratt och av stojande lekar,
av gälla små röster och målbrottsstämmor,
att ännu i ensamheten stenarna ekar.

Det finns rum, där själva väggarnas trä har sugit åt sig
så friskt ungt liv, att det aldrig kan bli borta,
och kanske av gäspningar och kanske av rädsla,
och kanske av den spänning som gör timmarna för korta –
ja kanske av det andlösa lyssnandets stunder
och upptäckarglädjen inför nya gamla under.

Det finns trappor, som är nötta av släktleds fötter
i otaliga skolor i otaliga länder.

Vilken ström har runnit fram mellan skolornas murar
som en flod väller mäktig mellan vilande stränder!

En flod av ung vårkraft och nya möjligheter,
än sjudande av oro och jäsande frågor,
går fram mellan bräddar, som den själv inte format,
med framtidens frön i sina bullrande vågor.
Och murarna frågar: Är vi bara det gångna?
Är vi hindret, som får kraften att brytas och hämmas?
Är arvet som vi lämnar så övermäktigt
att kanske själva framtiden låter sig dämmas?

Men då susar det ur träden och gräset och regnet:
Det som verkligen är framtid kan ingenting dämna!
Och ur väggarna svarar det med gångna släktens röster:
Det som verkligen är liv, det kan aldrig bara hämma!
Vad vi samlat av rön, av dröm och hopp och vilja
är för dyrbart att dö, när vår levnad är förliden.
Vi bar det till floden, den unga starka floden,
som kanske tar det med sig mot den kommande tiden.
Och bland allt som vi lämnar och allt den tar med sig
finns det mycket som ska sjunka till botten och glömmas,
men det bästa vi fann och det rikaste vi levde
är frön, som har kraft, och ska bevaras och gömmas.

Så knyts i den stora strömmen tanke till tanke
och vilja till vilja, medan timmarna skrider,
tills led efter led släpper händer som de hållit
och går för att ta vid med *sin* uppgift omsider.
Så knyts här bland lekar och bland läxor och drömmar –
likt länkar i den stora gemensamheten,
som sträcker sig sökande mot allt vi vågar hoppas –
människors barn till hela mänskligheten.

Karin Boye, Ur diktsamlingen *De sju dödssynderna*

Tjugo år med Karin Boye Sällskapet i Göteborg

Sonja Johnson

Sonja Johnson berättar i denna innehållsrika krönika om Karin Boye Sällskapet i Göteborg vars ordförande hon är sedan år 1990.

*Och nu är lampan släckt, och nu är natten tyst och klar,
och nu stå alla minnen upp från längst försvunna dar,
och milda sägner flyga kring som strimmor i det blå,
och underbart och vemodsfyllt och varmt är hjärtat då.*

Brasan sprakade och stämningen var förväntansfull när vår familj samlades till lyrikläsning. Just inledningsdikten av Zacharias Topelius kom att bli utgångspunkt.

Den muntliga läsningen av dikter blev avgörande för mitt eget poesiintresse redan från tidiga barn- och ungdomsår. I diktens koncentration låg kraften och kärleken till poesi blev bestående.

Topelius dikt hade då för mig inget som helst samband med Karin Boye. Hon var en av många poeter, som jag läste som tonåring. Långt senare fick jag kunskap om att för Karin Boye var Topelius ”barndomens älsklingsdiktare”, som Margit Abenius uttryckte det.

Jag läste dikter och berördes av ordmusik och innehåll. Dikten var i sig själv bärkraftig. Författaren kom i andra hand; den ordningen var det. På det sättet har jag läst många poeter. I dag läser jag säkerligen Karin Boye på flera sätt när jag har mer kunskap om hennes liv och diktning.

Men nu åter till Karin Boye och Zacharias Topelius. Vi är säkert många, som minns avslutningen av Karin Boyes roman Kris där studentklassen sjunger Topeliusdikten:

*Ty var vinter har vår, och ett hopp har var höst,
och all midnatt i morgon förgår.
Jag vill tro på en sol och på rosornas röst,
och på ängarnas älskliga vår.*

Jag vill berätta om tjugo innehållsrika år med Karin Boye Sällskapet i Göteborg. Att sammanfatta detta i en kort krönika låter sig inte göras. Det får bli en koncentration på särskilt betydelsefulla årtal, program och inte minst möten med människor, som kommit att betyda mycket för oss.

Karin Boye Sällskapet i Huddinge bildades 1983. Dess förste ordförande var Erik Lindholm, som vid flera tillfällen besökte Göteborgs Stadsbibliotek och då också May och Hans Mehlin visade sina bildspel om Karin Boye. Intresset väcktes för att bilda en göteborgsavdelning. En interimstyrelse tillsattes. Den bestod av Ove Almström, Gunnar Olofson och Sonja Johnson.

Vi besökte vid ett par tillfällen Ebbe Linde i hans hem i Landa i Göteborg. Han hade mycket att berätta om Karin Boye; också att hon gästade honom här i hans hem. Ebbe Linde gjorde ett mycket starkt intryck på oss. Han ansåg att vi borde gå vidare och bilda ett göteborgssällskap.

Den 29 november 1986 bildades så Karin Boye Sällskapets Göteborgsavdelning på Göteborgs Stadsbibliotek i närvaro av Erik Lindholm och samtida med Karin Boye:

Ebbe Linde, Erik Mesterton och Per Nyström. Ove Almström blev Sällskapets förste ordförande.

Den 24 mars 1990 valdes Sonja Johnson till ordförande.

Den 20 oktober 1990 samlades vårt sällskap till ett Karin Boye-program i Stadsbibliotekets hörsal med rubriken Samtida berättar: Ebbe Linde, Per Nyström, Gertrud Carlstedt och Ulf Boye. Erik Mesterton var inbjuden, men hade tyvärr inte möjlighet att närvara.

Den 26 oktober 1991 – en viktig dag i ”vår historia”. Vi träffades i Vasa Församlingshem och vårt program såg ut så här:

Gud – närvarande eller frånvarande. Björn Julén, då ordförande i Karin Boye Sällskapet i Huddinge, föreläste om Karin Boyes romaner Kris och Astarte.

Det gröna djupet. Malin Bernhardsson, ung litteraturstuderande från Alingsås talade om Kalloccain.

Publiken deltog i diktläsning.

Efter programmets slut följdes vi åt till Karin Boyes födelsehus på Vasaplatsen 11, där en länge efterlängtd minnesplatta invigdes på Karin Boyes 91-årsdag. Det är en enkel, vacker ellipsformad minnestavla med Karin Boyes ex libris och texten: Karin Boye föddes i detta hus den 26 oktober 1900. Närvarande vid detta tillfälle var också Ulf Boye och Björn Julén.

Historien om minnesplattan ska här berättas från källan, vilket känns angeläget!

Jag hade personligen tagit initiativet till en minnestavla och kontaktat Kulturminnesvårdsavdelningen på Göteborgs historiska museum för att ansöka om bidrag. Efter flera år fick vi besked om att bidrag ej kunde beviljas då pengar saknades till detta.

Jag vände mig då till husägaren, Stefan Almlöf. Nu gick allt snabbt. Han gav oss förtroendet att själva utforma och beställa plattan, och räkningen gick direkt till honom!

Det blev ett lyckosamt slut och faktiskt en stor dag för oss i Göteborg.

Den 30 november 1996 – Karin Boye Sällskapets Göteborgs-avdelning 10 år. Detta firade vi med en hel eftermiddag i hör-salen på Göteborgs Stadsbibliotek.

Och programmet såg ut så här:

Göteborgs kammarkör under ledning av Gunnar Eriksson inledde med Karin Boyes dikt ”Jag är född i en stad” tonsatt av Harald Svensson, som också spelade egna tonsättningar på piano.

Sonja Johnson var programvärd och medverkade också med en kort historik om Göteborgs-avdelningen.

Elever från Lilla Samskolans årskurser 2, 3 och 5 läste Karins tidiga dikter och framförde några av hennes sagospel i vackra dräkter.

Angela Kovács läste Karin Boye-dikter, som hon själv valt. Ulf Boye, märkbart rörd, berättade om sin systers liv och författarskap.

Gertrud Carlstedt, vars mor var kusin till Karin Boye, berättade sommarminnen från 1926 på Koön och Marstrand.

Carl Hylander, lärare och folkbildare från Alingsås, berättade om Karin Boye i Alingsås. Han kallade sitt program ”Amazonens död”

Göteborgs Kammarkör avslutade med dikterna Moln och Kunde jag följa dig, tonsatta av Ingvar Wieslander.

Den 26 oktober år 2000 – KARIN BOYE 100 ÅR

100-årsminnet högtidlighölls med stor intensitet i födelsestaden Göteborg. Den kulminerade 26–28 oktober med en konsert i Hagakyrkan på födelsedagen 26 oktober med ”Röster ur Rilkeensemblen”. Tonsättaren och pianisten Harald Svensson medverkade och skådespelerskan Ann Lundgren läste dikter.

Under de övriga dagarna hade vi skiftande och spännande program i Stadsbibliotekets hörsal. Vi medverkade också med ett minnesprogram i Frölunda Kulturhus i Göteborg.

Den 20 april höll vi vårt årsmöte i Alingsås. I samband med detta hade vi ett program:

”Karin Boye i Alingsås – en tid av intensivt författarskap”. Elvy Almström, Sonja Johnson, Karin Wallander och Paul Åström medverkade. Programmet gjordes i samarbete med Alingsås museum och Folkuniversitetet. Vid årsmötet bildades så Karin Boye Sällskapet i Göteborg som ett eget och fristående sällskap. I praktiken hade vi ju arbetat som ett sådant sedan 1986 och även helt finansierat vår egen verksamhet.

Historien om Ilse Supply från Gent

Hon kom till Göteborg som Erasmusstudent från Gent i Belgien, där hon studerade svenska språket vid universitetet.

På väg till Stadsbiblioteket passerade Ilse ofta Karin Boye-skulpturen vid Götaplatsen. Hon blev så starkt berörd av den att hon beslöt att ta reda på mer om Karin Boye. Ilse har berättat att hon från början hade en mycket ytlig kunskap om henne.

Ilse's forskning resulterade i en licentiatavhandling 1996 med titeln Karin Boye: Modernistiska drag i hennes lyrik. Den lades fram vid universitetet i Gent på svenska språket. Ilse tillskriver upplevelsen av skulpturen som avgörande för valet av forskningsämne. Det har vi förmedlat till skulptören Peter Linde i Saltsjöbaden. Ilse Supply känner stark samhörighet med vårt sällskap och hon har också medverkat i program på Stadsbiblioteket.

Om villa Björkebo i Huddinge och vår styrelseledamot Gun Peterson från Trollhättan.

En anknytning som gjorde att jag och alla i familjen blev intresserade av Karin Boyes liv och verk skriver Gun, som vi träffade i samband med Bok- och biblioteksmässan i Göteborg 1996. Intresset har hållits vid liv tack vare detta med bokmässan. Gun blev medlem i vårt sällskap 1997 och sedan år 2001 är hon styrelseledamot.

VILLA BJÖRKEBO

Det var så här det började. Jag citerar i fortsättningen Gun Petersson.

Villa Björkebo byggdes 1910 i den tidens stil, den nationalromantiska. Ägare var Hanna och Emil Selander, som 1915 sålde huset till Fritz Boye.

1927 sålde Signe, Karin, Sven och Ulf Boye villan till min styvfarfar C A Lyberg. Villan hette Björkebo redan från början. Namnet stod inristat ovanför entrén, vilket också framgår av originalritningen från 1910.

Mina första minnen är från början av 1940-talet då jag hälsade på min farmor någon vecka på sommaren och ibland vid jul. Huddinge var då en lugn villastad. Centrum bestod av stationshuset och en liten trälänga med affärer och post. Tomten, 2200 kvm, var en kuperad naturtomt med tallar, granar, björkar och blåbärsris. Där fanns också en gräsmatta med fruktträd, hallonbuskar, gullregnsträd, schersmin och trädgårdsnattviol, som doftade ljuvligt i sommarkvällen. Om detta fanns på Karin Boyes tid vet jag inte. På ett foto från 1920-talet ser jag att det fanns fler björkar än på senare tid. Inte konstigt att villan fick

heta Björkebo. I Karins rum (gästrum på ritningen) på tredje våningen med snedtak var eldstaden borttagen, annars ingen förändring.

Min farmor dog 1957. Två år senare flyttade mina föräldrar från Kalmar till villa Björkebo och lägenheten på bottenvåningen. Jag har alltså minnen från 40 år i villa Björkebo. 1979 flyttade mina föräldrar från villan.

Vad jag särskilt minns är den underbara tallbarrsdoften och fridfullheten på tomten trots närheten till ett brusande centrum, som bara låg ett par hundra meter därifrån.

Och så har jag förstås alltid tänkt på att Karin Boye bodde där!

Vi tackar Gun för denna inkännande upplevelse och beskrivning av ett hus och en miljö, som hon och Karin Boye kom att dela minnen av.

Karin Boye Sällskapet i Göteborg har under sina tjugo år försökt förmedla en Karin Boye-bild till göteborgarna och andra, där vi har belyst henne som lyriker, prosamodernist, kulturdebattör, litteraturkritiker och översättare.

Till flera av våra program har samtida och vänner till Karin Boye inbjudits och medverkat, som framgår av vad jag tidigare nämnt. Vid andra tillfällen har vi haft särskilda program om Karin Boyes författarvänner Ebba Lindqvist och Harry Martinson.

Edith Södergran och Anna Greta Wide är författare som vi uppmärksammat i Karin Boye-program.

Göteborgs Stadsbibliotek är vår enda hedersmedlem. Mer behöver inte sägas! Bibliotekschefen Anita Sindler fanns med oss från början och under många år.

Vi har genom åren mött så många fantastiska personer som genom sin medverkan i våra program bidragit till mångfalden. Vi kan inte nämna alla vid namn. Det får därför bli ett gemensamt stort och uppskattande tack från oss. Men ändå måste jag nämna de små eleverna från Samskolan, som framträdde vid vårt 10-års-jubileum. Så roliga och modiga de var när de intog vår scen på Stadsbiblioteket!

I Göteborgssammanhang kan jag inte avstå från att citera Harry Martinson i artikeln "Karakteren Boye". Den publicerades först i Samfundet De Nios Tidskrift, Svensk Litteraturtidsskrift 1941 och kom sedan att ingå i minnesboken till Karin Boye "Minnen och studier", som utkom 1942.

Martinson pekar på färgerna i Karin Boyes bildspråk, det är framförallt vitt och blått hon använder sig av. Martinson fortsätter, att man kunde överföra hennes ideala dekor i blått och vitt till verklighet genom att säga: Hon har tagit sitt vita och sitt blå ur blå ögon och vita ögonvitor, ur blå himlavalv och vita tottmoln, ur visionen av joniska marmorpelare i vitt mot blå joniska hav, *ur allt detta, men också ur staden Göteborgs vapen och ur färgen på deras spårvagnar.*

Karin Boye och Elin Wägner

Jan-Erik Björk

Vid sidan av sitt arbete som professor i matematik vid Stockholms universitet, ägnar sig Jan-Erik Björk åt konstnärlig verksamhet. På bilden står han vid sin byst av Elin Wägner.

Inledning

För Elin Wägner var Karin Boye den författare i den yngre generationen som stod henne närmast. Elins betydelse för Karin understryks av att dikten *Ja, visst gör det ont* skrevs till Elins femtioårsdag med ursprunglig titel *Till Elin Wägner*. Den följande texten har främst hämtats från Barbro Alvings dagboksanteckningar samt Linder-Isakssons Elin Wägner-biografi. Vänskapen mellan Elin Wägner och Karin Boye är också belyst i Barbro Gustafssons doktorsavhandling om Karin Boye. Se även artikeln *Karin Boyes kvinnosyn* i Boyesällskapets skriftserie nr. X.

Ett fristående avsnitt har anknytning till *Kallocain*. Där ingår utdrag från Anna Rauschnings bok *Ingen återvändo* som skildrar tiden i Nazityskland under åren 1933–35. Den ger autentisk bakgrund till Karin Boyes artiklar i *Arbetet* från 1934 där hon beskriver sina upplevelser i Tyskland från början av 1930-talet. *Kallocain* skrevs i början av 2:a världskrigets första år när Tyskland och Sovjetunionen ännu var allierade. Känslan av vanmakt inför *båda* dessa diktaturstaters gemensamma angreppskrig torde starkt påverkat Karin Boyes ansträngning att fullfölja sin roman. Förutom avsnittet om Anna Rauschnings bok ingår även ett avsnitt om den tyske matematikern Fritz Noethers öde under Stalins utrensningar. Hans ”försvinnande” efter att ha deltagit vid matematikerkongressen i Oslo 1936 uppmärksammades på många håll i världen och torde varit ett av de

många exempel på utvecklingen i Sovjetunionen som Karin Boye varit medveten om när hon skrev *Kallocaïn*. (se not 1)

Elin Wägner – Uppväxt och tidigt författarskap

Elin Wägner föddes 1882 i Lund. Modern Anna dog då Elin endast var tre år gammal. Hon växte upp i Helsingborg där fadern var läroverksrektor. Efter sju år i flickskola började Elin praktisera som journalist vid Helsingborgs Dagblad och 1904 flyttade hon till Stockholm. Där blev hon redaktionssekreterare vid kvinnotidskriften *Idun* (1907–1916) och från 1911 fri medarbetare vid *Dagens Nyheter*. Debutromanen *Nortullsligan* (1908) skildrar yrkeskvinnors situation i det dåtida Stockholm. Elinns insatser för kvinnlig rösträtt kring 1910-talet har aktualiserats med Svenska Akademiens nyutgåva av *Pennskaftet* som inleds med ett belysande förord av Horace Engdahl. Meningen *Lika lön för lika arbete* uttalas av en av huvudpersonerna i *Pennskaftet* vilket illustrerar att mycket av bokens innehåll har aktualitet även på 2000-talet.

Elin Wägners första internationella engagemang ägde rum i Haag 1915 där hon deltog i den internationella kvinnokongress som sökte hejda krigsutbrottet i Europa. Första världskrigets fasor ledde hennes tankevärd i kristen riktning. Nu skriver hon sin första bygderoman med rötter i Småland. *Åsa Hanna* (1917) räknas till en av de stora romanerna i svensk litteratur. Den innehåller förutom en skildring av ett kvinnoöde även tankar om religion, moral och om man och kvinna.

Efter Versaillesfreden engagerade hon sig i hjälparbete vid grundandet av Rädde Barnen i Genève. I *Den förödda vingården* (1920) skildrade hon civilbefolkningens svåra situation i Wien efter kriget. På uppdrag av Förbundet för Kristet Samhällsliv gjorde hon under åren 1921–23 nya resor i Europa tillsammans med engelska kväkare. Våren 1923 blev Elin ögonvittne till Frankrikes ockupation av Ruhrområdet vilket hon skildrade i boken *Från Seine, Rhen och Ruhr*. Den innehåller mer än renodlad journalistik, som pacifismens villkor i fredstid och reflektioner kring kvinnornas politiska roll sedan de fått rösträtt i de flesta av Europas länder. Ett kapitel handlar om

möten med unga franska rekryter som var tonåringar under världskriget och nu är beredda att offra sin civila framtid genom att vägra delta i Frankrikes ockupationsstyrkor i Ruhr. Här fördjupas Elin Wägners tankar om pacifismens villkor i fredstid. Trots att boken skrevs 1923 känns mycket aktuellt idag. Inför bokens utgivning skrev Elin Wägner hur hon upplevde svårigheten att med det skrivna ordet skildra verkliga sinnestämningar:

Frågan är, om författaren lyckas eller icke i den konst, som för varje år som går tyckes vara allt svårare: att förmedla ett intryck sådant det var, en verklighet sådan den sågs, så att den är igenkännlig fram till läsaren.

Den nya eran i folkförsoningens tecken som många hoppats på efter krigsslutet 1919 såg Elin bli spolierad redan i början av 1920-talet. Det kom att stärka hennes engagemang för fred och nedrustning under hela hennes återstående liv. Elin Wägner var bl. a. en av dem som allra tidigast i Europa uppmärksammade Gandhis frigörelsekamp i Indien. I boken *Fogelstad: Berättelse om en skola* skildrar Elsa Björkman-Goldschmidt i kapitlet ”Möte i Oasen” hur hon upplevde Elin Wägner:

Den där förmågan att blixtnabbt urskilja det oäkta från det äkta var Elin Wägners trollgåva som, sedan man upptäckt den, gjorde samvaron med Elin så givande och så riskfylld. Ännu en gåva hade hon fått – att upptäcka världen och se dolda sammanhang i det tillsynes betydelselösa eller självfallet naturliga.

Mötet mellan Karin Boye och Elin Wägner

Elin Wägner och Karin Boye träffades första gången i mitten av 1920-talet vid de ”Litterära Salonger” som anordnades av Ada Nilsson på Södermalm i Stockholm. Ada Nilsson var verkstäl- lande direktör för tidskriften *Tidevarvet* där Elin var chefredaktör 1924–27.

Kanske dessa möten bidrog till att Karin Boyes horisonter vidgades från att vara renodlat litterära, till att även verka som

debattör och journalist. Läsåret 1927–28 studerade Karin historia vid Stockholms Högskola och blev sedan redaktör för Clar-tés tidskrift och från början av 1930-talet skribent i Arbetet.

I Sverige innebar 1920-talet att kvinnor äntligen hade fått rätten att delta i riksdagsval. I kapitlet ”Okänt land” i boken om Fogelstad beskriver Elsa Svartengren de svårigheter som ännu återstod för att ge kvinnor en starkare delaktighet i samhälls-livet. Så här skildrar Svartengren en tidstypisk episod från slutet av 1920-talet:

Det hade behövts trettiofem motioner för att de svenska kvinnorna skulle bli erkända medborgare och få samma rättigheter som männen. Och ändå kunde några år senare en svensk författare vid en diskussion på Viktoriasalen med en självbelåten gest från talarstolen slunga ut: Vi har ju givit kvinnorna rösträtt! Karin Boye som satt på första bänk, gled då stilla fram i svart sammetsklänning och lugg, neg djupt men ett nyp i kjolen och sade endast: Tack så mycket. Det övervägande kvinnliga auditoriet tillkännagav med ett sus att de uppfattat ironin.

Karin Boyes debutroman *Astarte* från 1931 torde varit inspirerad och präglad av Elin Wägners tankar om kvinnornas roll och situation – inte minst inom yrkeslivet. Vid den tidpunkten hade Karin ”vuxit ikapp” Elin. Karin blev samma år invald i det literära sällskapet De Nio där Elin också var medlem. Här följer ett citat från Elin Wägner-biografen av Ulla Isaksson och Hjalmar Linder om firandet av Elins femtioårsdag annandag pingst 1932:

Vännerna hade med sig en alldeles egen tidning för dagen. Den hette Bergsluft och var fylld av tack och hälsningar, vittnesbörd och minnesbilder från 50-åringens liv. Mycket av innehållet föredrogs med pompa och motogs med glada skratt av föremålet självt...

Men Karin Boyes senare så berömda dikt innehöll de ord som väl bäst passade den kämpande författaren: ”Ja, visst gör det ont när knoppar brister, varför skulle an-nars våren tveka...”

I mitten av 1930-talet möttes Karin och Elin ganska regelbundet. Efter kollapsen med att skapa en hållbar överenskommelse om nedrustning i Nationernas Förbund och nazisternas maktövertagande i Tyskland, upplevde både Elin och Karin på ett nära synskt vis hotet om ett nytt världskrig. Båda deltog i den skandinaviska freds- och kvinnorörelsen under mitten av 1930-talet. I sin arbetsbok från 1936 skriver Elin Wägner uppgivet om utvecklingen efter första världskrigets slut: *Gandhis vapenlösa uppror besegrades. Den tyska försoningspolitiken, avrustningskonferensen, allt gick i stöpet...*

Barbro Alving – känd under signaturen ”Bang” – var tio år yngre än Karin men startade sin journalistiska karriär tidigt. Under 1930-talet blev hon en nära vän till Karin och Elin. Hon lyssnade ofta på Karins offentliga diktuppläsningar och fick förtroendet att i förväg läsa dikter till samlingen *För trädets skull* som utkom 1935. Här följer en målande rad från Alvings dagbok – daterad den 2 mars 1936:

Karin Boye far till Elin idag. Jag kan se de båda Andarna i Tiden bevandra Smålands landsvägar...

Efter besöket i Elin Wägners hem Lilla Björka skrev Karin Boye artikeln *Elin Wägner. En översikt* som publicerades i Ord och Bild 1936.

Andra världskrigets utbrott var en katastrof som varken Karin eller Elin förmådde uthärda. Elin Wägner isolerade sig i sitt hem Lilla Björka i Småland. Det berättas hur hon satt framför kakelugnen och brände brev och dokument. I arbetsboken från 1939–40 skriver hon:

Jag är gammal, besviken till döden, okunnig, men jag vet att jag sett en helhetssyn, som jag åtminstone borde antyda innan jag dör...

Under de första krigsåren fullbordade hon *Väckarklocka* där hon söker finna vägar som kan leda fram till en bättre värld.

Kallocain

Mycket har skrivits om denna roman som skulle bli Karin Boyes sista litterära verk. Den fullbordades sommaren 1940

och gavs ut av Bonniers förlag samma höst. Karin Boye för-
måde inte överleva känslan av vanmakt i skuggan av världs-
kriget. Låt mig citera ett avsnitt från ett brev Barbro Alving
skrev till Loyse Sjöcrona i april 1941 då hon ännu var kvar i
New York och förgäves sökte komma till England med konvoj-
fartyg för att skriva om Blitzen.

*Fick nyheten om Karin Boyes död igår; vet ännu inte rik-
tigt vad som hänt. Det kändes otäckt och bekräftar vad
jag skrivit: Det händer saker med människan i den här
katastroftiden. Jag håller gravöl med mig själv i Empire
bar och kände mig så ensam och kall invärtes, och und-
rade om man hade kunnat hjälpa henne. Men den effekt
det hade på mig var underligt nog positiv: Man måste
leva, och man måste ha sig själv i hand och vara lugn
och tro på att det blir mycket att göra för att tota ihop en
bättre värld när den här är förbi.*

*Det har inte med Karin att göra, för hon var för begå-
vad för att orka mer antar jag och hon var sagolikt bra
och bland de finaste jag känt...*

I minnesboken om Karin Boye utgiven av Margit Abenius och
Olof Lagerkrantz bidrog Elin Wägner med kapitlet *Ett dunkelt
hopp*. Där beskriver Elin hur hon som läsare upplevde *Kallo-
cain*. I ett brev till Karin skriver hon: ”Hur skulle jag annars än
här ha funnit uttryck för min desperation vid det andra krigs-
årets början. Din bok handlar om hur vi *har* det och inte om hur
vi kan få det...”

Detta brev var sista gången Elin och Karin hade kontakt. I
minnesartikeln skriver Elin att hon aldrig mer träffade Karin på
tu man hand. Här följer ett utdrag från slutet av artikeln:

*Säkert var det ingen tillfällighet att Karin var så svår att
få tag på den sista tiden. Intresserade hon sig längre för
om vi företog eller uppsköt den självprövning hon – som
jag alltså tror – velat leda oss fram till? Hon var ute på
långa vägar. Hon vandrade ända ut i de yttersta konse-
kvenserna av den löpande utvecklingslinjen, hon letade*

i andra världar med sin slagruta efter den plats där jorden öppnar källådern.

Not 1. Dessa avsnitt kommer att publiceras i kommande *Meddelanden från Karin Boye Sällskapet*.

I rörelse – en översättning

I Rörelse

Den mätta dagen, den är aldrig störst.
Den största dagen är en dag av törst.

Nog finns det mål och mening i vår färd –
men det är vägen som är mödan värd.

Det bästa målet är en nattlång rast,
där elden tänds och brödet bryts i hast.

På ställen, där man sover blott en gång,
blir sömnen trygg och drömmen full av sång.

Bryt upp, bryt upp! Den nya dagen gryr.
Oändligt är vårt stora äventyr.

Karin Boye

On The Move

The day of plenty, never is the greatest.
The best day is a day of craving thirst.

Yes, there is a meaning in our journey –
But 'tis the pathway, which is worth our while.

The thing to aim for is a nightlong rest,
Where the fire's lit and bread is shared in haste.

In places, where you got to sleep but once,
your sleep is safe, your dream is full of song.

Move on, move on! The new day dawns ahead.
Endless is our marvellous adventure.

Översättning Hans Corell

Några ord om översättaren, Hans Corell

Efter arbete inom justitiedepartementet och som rättschef i utrikesdepartementet, blev Hans Corell år 1994 rättschef i Förenta Nationerna, en tjänst som erbjöds honom av dåvarande generalsekreteraren Boutros Boutros-Ghali.

När Hans Corell höll sin avskedsmottagning i FN-högkvarteret 2004, trädde Kofi Annan fram och beskrev sin rättschef som "FN:s eget samvete" och en person som med stor noggrannhet och ofta med extra betänketid, sett till att allt gått rätt till i enlighet med folkrätt och gällande lagar.

Ett av Hans Corells stora glädjeämnen i livet är att spela säckpipa. Han har komponerat en särskild hymn för säckpipor, tillägnad generalsekreteraren Kofi Annan.

Den indiske ambassadören inbjöd Hans Corell att tillsammans med FN-ambassadörer och undergeneralsekreterare bidra med dikter till en antologi som utgavs vid millennieskiftet. Denna antologi finns nu i en fin upplaga, kallad *Mille Fleurs*. I den ingår Corells översättning av Karin Boyes dikt *I Rörelse*. Hans Corell hade tidigare tagit del av en översättning av den kända dikten, där översättaren enligt Corell inte rätt uppfattat raden "Nog finns det mål och mening...". "There is probably..." löd översättningen. Detta stämde inte med diktens budskap, menade Corell och gjorde en egen översättning, vilken Karin Boye Sällskapet nu fått tillstånd att publicera i minnesboken.

Det är med glädje vi publicerar denna lyhörda översättning. Hans Corell tog under arbetet med dikten kontakt med Ulf Boye, som även han uppskattade översättningen.

Ingrid Malm